

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Az orsz. tört. ereklye-muzeum és a honvédegyletek hivatalos közlönye.	Felelős szerkesztő: KUSZKÓ ISTVÁN az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató öre.	A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az orsz. tört. ereklye-muzeum igazgató öre czimére küldendők.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.	Előfizetési díjak: $\frac{1}{4}$ évre 1 frt, $\frac{1}{2}$ évre 2 frt, egy évre 4 frt.	A m. posta-takarékpénztár claering- és cheque-forgalmában a kiadóhivatal száma: 3213.

Bem szobra, Bem nővérek.

— A Bem-szobor-bizottság ajándéka és beszámolója. —

A kolozsvári 1848/49-es orsz. ereklye-muzeum igen tisztelt Elnöksége!

Kolozsvárt.

Bizottságunknak sikerülvén, feladatául kitűzött Bem szobrot létesíteni, felállítani s M.-Vásárhelyt 1881. okt. 17-én leleplezni — s ezzel kapcsolatosan az ünnepegy kegyeletesebbé tételére 1881. márcz. 29-ikén kibocsátott adakozási felhívásunkra, Bem inségben élő nővérei *De Corbey Antonia* és *Emilia segélyezésére* jótékony adományt gyűjteni s annak legnagyobb részét még 1881. decz. hó 2-án 2400 frt. összegben kézbesíteni, mostan abba a kedvező helyzetbe jutottunk, hogy a Krakko városi Presidens Friedlein József urtól f. év szept. 3-án 519/897. sz. alatti hivatalos átírat és ahhoz mellékelt nyugták tartalma szerint a 2400 frt kiegészítésül utólagosan elküldött 600 frt, így teljesen 3000 frt kegyadománynak valóságos kézbejutásáról hiteles bizonytságot nyertünk.

Minek következtében küldetésünk befejezést nyervén — működésünk beszüntetve, arról a helyi honvéd-egyletet is ezen zárulásunkból értesítettük, mint a honnat megbízatásunkat nyertük.

Ezen alkalomból van szerencsénk a kolozsvári ereklye muzeum számára — a *Bem szoborról* mostan levett fénykép egy példányát 1/. jegy alatt és a *Bem albumnak* is egy példányát 2/. jegy alatt, hazafias tiszteletünk nyilvánítása mellett becses rendelkezésük végett átküldeni.

A Bem-szobor-bizottságnak Maros-Vásárhelyt, 1897. szept. 24-én tartott záró üléséből.

Kebelei Nagy Samu, Cs. *Molnár Zsigmond,*
honv. egyl. elnök. főjegyző.

A muzeumban a Bem-szobor fényképe a képekről vezetett napló 5 t. sz. a. alatt, a Bem-album pedig a muzeum Kossuth-könyvtárának napló 414 tétele alatt elkönyveltetvén, mindkét tárgy elhelyeztetett.

Kik estek el Segesvárnál?

Ismételten kérjük mindazokat, a kik részt vettek a segesvári ütközetben, vagy a kik a segesvári csatában elesett honvédtisztek és honvédek neveiről tudomással birnak, hogy e neveket október hó folyamán, a Történelmi Lapokkal közölni sziveskedjenek.

A csatatéren elesett hősök névsora be fog vésetni s egy táblára fog kifüggesztetni a fehéregyházai honvédemlék oszlopra az elesettek számának kitüntetésével.

Megjegyezzük, hogy e tárgyban, a Történelmi Lapok mult számában Dáné Károlytól Hátszegről a 125 lapon foglaltatik felvilágosítás.

Felhívásunkra vettük az alábbi leveleket:

Tekintetes Szerkesztőség!

A tekintetes Szerkesztőség felhívására tudatom ezenel, hogy az 1849-ik év január havában testvérem Gál Sándor, ki akkor még csak 16 éves volt — önként a honvédseregbe lépven — a július 31-én Segesvárnál vívott csatában elesett. — Hadnagy és zászlóalj segédtiszti minőségben lévén.

Gyergyó-Alfalu, 1897 szeptember 27-én.

Tisztelettel
Gál Ignác.

*

Tisztelt Szerkesztőség!

A segesvári 1849. jul. 31-iki csatában elesett Endes Árpád százados, a 82 honvéd zászlóalj 1-ső századának parancsnoka, akkor alsó királybíró néhai Endes Miklósnak hét közül legidősebb fia, ki a kolozsvári lyceumban jogot végezvén, honvéd lett s a gyergyóiakból alakult 82. zászlóaljjal vonult Segesvár alá. Nagybátyja Endes József őrnagy, 82 éves, most is él Csik-Szent-Simonon. Egészséges erős ember, köztisztelet tárgya a vidéknek. Ez volt, aki a segesvári csatát néhány nappal megelőzőleg, mikor Szemerjánál Clamgallának a muszkákkal Brassóból kivonult serege megtámadta kis csapatunkat s Szemerját röppentyűvel felgyújtotta, éjnek idején már-már visszavonulni voltunk kénytelenek, a Rikából zászlóaljával megérkezett és segélyével Clamgallast visszavertük Ilyefalváig.

Endes Árpád ügyes, bátor, elszánt katona volt. Mikor jul 31-én hajnalban Keresztur mellől Héjjasfalva felé vonultunk, századával mellettem haladott el ujdun új Attilában, figyelmeztetésemre, hogy vegye fel köpenyét az Attilára, mert erre inkább czéloz az ellenség, azt válaszolta: Hadd el, ha társas körökben diszelgek veled, állja meg a csatában is a sarat Igaza volt, az attilla sarat állott ki,

mert már az nap estve sárral telt el a gazdája vérző testén s meglehet, hogy a csatatér hyénái lehúzták azt a haldokló testéről, így dobták félholtan a meszes gödörbe az öltönyétől megfosztottat, mint tették sok más sebesülttel.

A csata utáni napon édes anyja Lüders orosz tábornoktól engedélyt nyert fia holttestét a csatatéren felkereshetni. Kereste és kerestette a jó anya fiát mindenütt, de hasztalan. Minden erőfeszítés daczára soha nyomába sem akadt.

Arczképét nem birom. Most is előttem áll, emlékemben a mindig derült arczu csinos fiatal bajtárs, ki akkor is vidáman ment a csatába.

Emléke méltán foglalhat helyet az ereklye-muzeumban.

Brassó 1897. szept. 31.

Dr. Otrobán Nándor.

*

Tekintetes Szerkesztőség!

Szaszarán Pál szatmári lakos, 48-as nyugdíjas, honvéd vagyok s a segesvári ütközetben 3 fontos ütagnél irányzó voltam. A csatatéren Székely-Keresztur felől állottunk a hegy baloldalán 4 drb ágyuval. Az országút mellett volt egy kastély, a kastélyon alól volt a jobb szárny. 5—6 óra között megrohant bennünket, a jobb szárnyat a muszka. A kastélyon felül volt egy kis ház, ott esett el Petőfi Sándor, Pobleczky százados, Oteska főhadnagy, Zima Sándor és Szaszarán János örmesterek, Noták Sándor főhadnagy stb. többekre már nem emlékezem.

Ezt óhajtottam a Tekintetes Szerkesztőség b. tudomására hozni.

Szatmár, 1897. szept. 31.

Teljes tisztelettel
Szaszarán Pál,
nyug. 48-as honvéd.

*

— **A segesvári honvédemlék.** A képviselőházban mozgalom indult meg, hogy a segesvári (fehéregyházi) ujonnan fölállított honvédemlékre, miután *Petőfi* Sándornak külön szobra van Segesvártt a várban, nemcsak a nagy költő, hanem mindazoknak a honvédtiszteknek a nevét fölvegyék, kik a nevezetes csatákban, mely Erdély végső küzdelmét jelezte, elesetek. Ezek közt van *Zeyk* Domokos, a titán, a kí a segesvári hídnál oroszláknak egymaga akarta föltartóztatni az egész hadsereget, mignem kardja kettétörve, hősi halált halt. A kibocsátott íveket aláírták, Bánffy Dezső báró, Tisza Kálmán, Darányi Ignác, Dániel Ernő báró, Széll Kálmán, Kossuth Ferencz, Károlyi Sándor gróf, stb. Ilyformán rövid idő alatt közel 200 forint gyűlt egybe, a nemes czélra, mely bizvást mindenki rokonérzésével találkozik, adományokat elfogadnak Sándor József orsz. képviselő, az E. M. K. E. t. alelnök-főtítkára és Rátkay László orsz. képviselő. Az adományok annál inkább szükségesek, mert a szobor-bizottság deficiten van és az emlékművet illő rácszal kellene körülkeríteni.

*

— **Petőfi ház.** Gróf Haller Louise a nemeslelkű honleány — kinek atyja gr. Haller József a nagy idők tanuja volt, azután pedig életét *Petőfi* eleste helyének kikutatására szentelte — *Petőfi emlékház építtetését* határozta el Fejéregyházán. A nemes grófnőnek gazdatisztje is 48—49-es hon-

véd Vajasdy Lajos, volt Mátyás-huszár, kinek életrajzát a Történelmi Lapok 1895. évi folyamának 121 lapján közöltük s kinek terjedelmes emlékirata van muzeumi kéziratárban a nagy időkről.

Nagy-Enyed pusztulása 1849-ben.

Szilágyi Farkas, nagyenyedi pap, mint szomorú részese a nagy időnek, összegyűjtötte s egy vaskos kötetbe összefoglalta Nagy-Enyed pusztulását. A mű a szerzőnél 2 frtért kapható.

Ez a könyv részletesen leírja azokat a borzasztó kegyetlenkedéseket, a miket N.-Enyed legyilkolásával, felégetésével, az oláhok elkövettek.

Ismertetésül egy pár levelet átveszünk a műből.

*

„Az égetés és gyilkolás 9-én vált általánossá és 10-én érte el a tetőpontot. Ha 9-én akár magyar, akár császári rendes katonaságból álló csapat jön a város megmentésére, Enyedet akkor még legalább nyolctized részében meglehetett volna menteni.

Én, mint jelen feljegyzéseim rendén már említém, akkor a magyar-utczában voltam szállásban, a ref. papi lakásban. Saját tapasztalatom alapján — a támadás első óráiban — ezen utczában történekről és a támadás természetéről ezeket jegyezhetem ide:

Heten voltunk eme lakásban összesen együtt, Sándor Józsefné, nagyanyám, ki aznap este saját házat elhagyva, ide jött át, anyám, Zsigmond Lacziné, csecsemőjével, leány testvérem és én. Sándor J.-nét kivéve este lefeküdtünk mindannyian azon szobába, mely ebédlőül használtatott s a nappalira nyílt. S. J. né öltözetében dőlt le az utcára néző nappaliban egy díványra. Az álom kerülvén, egyszer csak zajt, lövöldözést hallott. Nyughelyéről felugrik, egyik ablakhoz megy, azon kinéz s látja, hogy az Alszegben tűz van. Szalad az ebédlőbe, hol mi csendesesen aludtunk. Anyámat, nagyanyámat, testvéreket, engemet álmunkból felráz s értesít, hogy az oláhok megrohantak, a város ég. Nogat, hogy öltözködjünk és meneküljünk gyorsan, mert különben itt pusztulunk. Zsigmond L. nét és csecsemőjét nem is ébresztette. Ezek mindketten nagymérvű lázas betegségben szenvedtek s megmentésükre még gondolni sem lehetett. Megrémülve öltözködtünk. Ő pénzt vesz magához, majd nekünk segít, hogy az öltözködéssel gyorsabban legyünk készen. Pár percz múlva újra a nappali ablakához siet. Ekkor már az utca tele volt fegyveres oláhokkal, az ablakok iszonyuan csörömpöltek az utca mindkét során s látta, hogy eme lakás előtt Juhács I. szabót verik agyba-főbe. Sikoltozva újra az ebédlő felé szaladt, de alig tett párt lépést, a nappali két ablakát betörik oly erővel, hogy az üvegtáblák darabjai hátához szóródtak. Ekkor már, engemet kivéve, az öltözködéssel lehetőleg rendben voltak s nekem segítettek mindannyian. E perczben az erős kapu robajjal beszakad s az ebédlő előtti tér megtelik fegyveres oláhokkal. Az ebédlőnek udvarra nyíló ajtaja üveges volt s be vala zárva. Betörik az ajtó üvegtábláit is, betörik az ablakot és a zárt ajtót feszítik. A mely pillanatban emez ajtót befeszítették, anyámék négyen azon pillanatban távoztak a hálósobán s konyhán keresztül az udvarra s onnan a kertbe, mely az ugynevezett „Kápolna domb“-ra nyulik. Én anyámékkal már nem menekülhettem. A betört oláhok megragadtak és visszatartottak. Zsigmondné is valamennyire magához tért, ágyából felugrott s futni akart; alig tett azonban néhány lépést, vagy ő maga bukkot el, vagy az oláhok közül lökte le valamelyik, tény, hogy az ebédlő padlózatán ájultan elte-

rült s vérzett orrán-száján. A rablók engemet körülfogtak, egyszerre többen is eme kérdéseket intézték hozzám magyar és oláh nyelven: hol van a tolvaj apád, anyád, hol a pénz? s kényszerítettek, hogy menjek velő; s mutassam meg, hol a pénz, hol vannak az arany-, ezüstneműk. Nem tehettem egyebet, kezembe vettem az ebédlő asztalon égő gyertyát s vezettem őket. A nappali két ablaka között egy fókós szekrény volt elhelyezve, melynek felső fiókjában S. J.-né az nap este 120 drb ezüst huszast helyezett el, azon számításal, hogy ha éjjel rablás lesz, ezt a rablók közt széosztja. Én tudtam, hogy ezen fiókban pénz van, ide veztettem tehát először őket s értesítettem, hogy itt a pénz. A fiók be volt zárva s kulcsa hiányzott. Erre lándzsahegyekkel neki esnek, összehasogatják s végre megkapják a pénzt. Ezt látva a betörők, kik körülbelül 18—20-an lehettek, elkezdnek dulakodni a pénz felett. Az ezüsthuzasok összeszedése után felhántak a szobákban mindent, a dolgozó szobában ledöntötték a könyves tékát, a könyveket lándzsákkal rongálták, az irományokat tépték, szaggatták. Ezután megjárták a kamrát, betörték a pincze ajtaját, mindenütt pénz után kutatva. Én az égő gyertyával kezemben, követtem őket minden felé.

Miután a lakásban mindent felkutattak, össze-vissza hánytak, távoztak.

Én is mentem utánuk nyomban ki az utcára.

Utamat hangos sirás között az utca vége felé irányítottam. Az utca mindkét során sűrű csoportokban tértek be az oláhok egyik, vagy másik telekre. A lakások utcára nyíló ablakai össze voltak törve mind. Pár lakásból rémületes sikoltozások lármája hangzott ki.

Hogy az oláh csoportokat kerüljem, az utca közepén haladtam lefelé lassan, ügyelgetve jobbra és balra. Holttestet nem láttam 6—8 nál többet. Tüzet sem 3—4 teleknél többen.

A piac felől nagy láрма hangzott, de a Magyar-utczában ekkor már olyan csend állott be, hogy a toronyóra ütését megszámlálhattam. Tizenkettőt ütött. Nem bántott senki, pedig a támadók észre vehettek, láthattak az utca mindkét soráról, mert a tele hold és az égés csaknem nappali fényvel világította az utcát. Az utca derekánál valamivel alább hozzám közeledik egy oláh férfi s figyelmeztet, hogy hallgassak, ne sirjak, mert ha el nem hallgatok, az oláhok észrevesznek s megölnék. Eme figyelmeztetésre elhallgattam s némán haladtam tovább, míg az utca végére eljutottam. Itt nagy égés volt. A mostani „Czinege“-féle akkor szalmával fedett nagy épület égett. Egy lélek sem volt a tűz körül.

Az utca végén néhány oláhné állott és jajveszékelt. Engemet meglátva azonnal körülvettek valamennyien és sajnálkoztak „a nyomorúságos gyermekén“, mint magukat kifejezték, azután közülök egyik bevitt magához, azon zseléházba, mely a „Kápolna“- dombra vezető meredek feljárótól, menet balra a második ház

Kevés idő múlva jött a gazda s vele még 4—5 oláh, czukorsüvegekkel, szalámi rudakkal, gyertyával telt ládával, likőrös üvegekkel stb megrakodva.

A támadók árja a piac környékét is csaknem azon negyedórán öntötte el, melyben a magyarutczát.

A támadók a piac területén a megrohanás első órájában főleg a keleti sort árasztották el. Ezen a soron voltak a Kárvázi, Zakariás Imre, Meggyesi Lukács, Amberboy, Ditrich, Gajzágó, Virágh és Novák, Szakáll József s az Izai féle gazdagon berendezett singes és vegyes kereskedések. Ezeket nagy tömegben rohanták meg. Kemény vas ajtaik oly erővel döngették, hogy a döngetések lármája nemcsak az egész város területén, hanem a vidéken is messzire hallható volt.

A mint valamelyik ajtó betört, a kereskedés helyisége gyuródásig megtelt rablókval s pár perc alatt mindent elhordtak, összetörték, vagy a piac kövezetére szorták.

Pár óra multával a Zakariás Imre és Medgyesi L. féle kereskedések kivételével, az összes üzletek kilettek rabolva és feldulva. A most említett két kereskedés a rezidentia épületében volt. Kemény vas ajtóik a betörők ostromának egész éjjel ellent állottak. Az azokra mért kemény fejsze ütések a rezidentiában levőket egész éjjel át riasztották, testükben, lelkükben rázkodtatták.

A Kárvázi féle nagyobb kereskedésbe hatoltak be először. Ebben egyebek mellett nagy viasz gyertyákat s néhány fáklyát is találtak. Ezeket meggyújtották s azokkal kezökben indultak a Tövis utca megrohanására.

A Szentkirály-utczán felvonuló táborrész csaknem az utca derekáig csendben s a rombolást valamennyire kerülve nyomult a város belseje felé. Mire az alszegbéli s nyomban rá a Magyar utca végén keletkezett gyulást meglátta, ez is elkezdett orditozni, lövöldözni, az utcára kifutott magyarokat lándzsákkal szurni, dorongokkal agyafőbe verni, tekintet nélkül nemre és korra. Törték be az ablakokat, döngették a kapukat, rohanták meg a lakásokat, azokban raboltak, az embereket, kik előlük nem menekülhettek, vetkeztették csaknem meztelenre, aztán halálra kínozták. Majd póznákra erősített és szurokba mártott pemetéket gyújtottak. Ezekkel jártak jobbra-balra s igyekeztek az épületek fedeleit lángra lobbantani.

Ezen utcában a Baló Mócsi féle ház gyult meg legelőbb, azután a Brassai, Bakó és Málnási-féle házak. A mint valamelyik telek kapuját bedöntötték, azonnal a lakház padlózatára siettek s égő szurkos pemetével tüzet adtak.

Ezen seregrész előcsapata, miután a vármegye háza előtti pallóhoz ért, a piac területére özönlött, a nagy rész természetesen az utcában maradt, ott rabolt, dorbézolt, ölt és égetet.

Figyelmet érdemel a „Vár“ vagy „Kastély“ terület megrohanása.

A vár kapuit döngették a támadók, de nem birták betörni.

Egy nő cseléd jött segítségükre. Volt ugyanis Keulék házában egy oláh szolgáló. Ez a gonosz indultu nő felhasználta a zavart, kilopta a déli várkapu kulcsát s ezen kaput a támadók előtt megnyitotta. Pár perc múlva természetesen elárasztották a várterületet is az oláhok.

Legelőször a szerencsétlen várkapusra rohantak. Tőle az északi kapu kulcsait elvették, a kaput kinyitották, őt agyonverték, házában pedig tüzet adtak. Nyomban rá agyonlőttek ugyanott egy Tóth András nevű gyümölcskereskedőt.

Egyidejűleg megrohanták a luth. papi lakot s a nőket vetköztették, ruhájuktól, pénzüktől fosztották, ütötték, verték.

Az öreg pap — papi ornátusában — állott elibök, őket most dorgálta, majd esdekelve kérte szelidebb eljárásra. Míg pénzből tartott, pénzt adott nekik. Ott volt mindenütt. Ha a támadók közül valamelyik a halálra zaklatott egyikére, vagy másikára lándzsát emelt, vagy fegyvert szegzett, ő azonnal ott termett s a támadót félre lökte vagy erkölcsi erejével lefegyverezte.

Igy tartott ez a zaklatás szakadatlanul másnap este feléig. Kilencedikére virradó éjjel meglőtték a lelkési lak udvarán a széles körben ösmert, kitűnő népzenészt, az alig harmincz éves Kercsedi Jánost. Szegény embert folyton pénzért zaklatták, neki pedig nem volt. Folyamodott tehát a menekülők egyikéhez, másikához s előttük térden rimázkodott pénzért, melylyel életét megválthassa. Míg volt, adtak is neki. Miután üldözőinek pénzt többé nem

adhatott, agyonlőtték, értékes hegedűjét pedig, melyet művészi képességének felismerőtől kapott ajándékba, összetörték. A fiatal Keul Józsefet két alkalommal hurczolták, hogy megöljék. Az öreg apa esedezésére azonban mindkét rendben megkegyelmeztek a bécsi egyetemről épp akkor haza került kiváló ifjunak. Jan. 9-én reggel feltörték a ref. egyház levéltárának szekrényét és a ládát, melyben a szent edények voltak elhelyezve. Az értékes levéltár darabjait részben összetépték, részben az udvaron szétszorták és taposták; a szent edényeket, urasztali takarókat pedig maguk között szétfosztották. Ekkor már oláh nők is vegyültek a rablók közé. A legszebb és legértékesebb urasztali poharat pl. egy Barna Mária nevű szentkirályi oláh nő rabolta el.

Ezután megrohanták a ref. templomot. Kovács János harangozó neje megnyitotta előttük a bejáró ajtóit, hogy ne törjék azokat össze.

A gyönyörű templom belsőjét azonnal előzönlötték, az ide összehalmozott értékes ingóságokat felkutatták és elhordották. A szöszék előtt egy fekete vasalt ládája volt valakinek elhelyezve. Feltörték; benne pénzt, arany és ezüstműveket találtak. A láda tartalmát kirakták az urasztalára, elosztották, azután az urasztalát feldöntötték és összetörték. Neki estek az orgonának s összetörték ezt is, felforgatták és összetörték az ülő padokat is. Leszaggatták a karzat kifelé domborodó igen szép vas rostélyzatát, mely 1804-ben készült volt s anyagát az utolsó darabig elvitték. Összetörték az ablakokat. Mindezek után a tribunok, hogy utjokat rövidítsék, vérespatáju lovaikkal keresztül lovagoltak a templomon és az „Istennek háza, mely az ő nevéből neveztetik, meglelt fertőztetve és latroknak barlangjává lett.” (Jeremiás.)

Ugyanezen vandal munka vitetett véghez a luth. templomban is.

Felverték a bástyákat s az azokban elhelyezve lévő nagymennyiségű zsiradékféléket s másnemű összehalmozott értékes tárgyakat szekerekre rakva, szállították a környék falvaiba. Megnyitották a pinczékét. Azokban előbb földrészegre itták magukat, azután a hordók fenekéit beütötték s a drága borokat elfolytatták. Tüzet adtak előbb a ret. papi lak magtár épületének, mely közvetlenül a professori lak mellett emelkedett.

Ezen tüztől meggyuladt a professori lak, meggyultak ennek melléképületei, tüzet kapott a harangozó lak. Kigyultak a bástyák s az ezekben lévő el nem hordott nagymennyiségű zsiradékfélék hatalmas lánggal égtek s kiállhatatlan nehéz szagot terjesztettek széles körben.

Később felmentek a toronyba is. Itt leszédtek a harangok bütüit, szétrombolták az órát s a vassféléket innen is mind eltakarították. A toronyóra 9 én délben ütött utoljára, azután végkép elnémult. A toronyba menekültek állították meg, miután a déli 12 órát elkondította, mint mondják azért, hogy a városról felhallatszó siketítő zsvaj mellett, halló idegeiket ne bántsa még ennek ketyegése, zörgése is.

Január 9-én éjjeli 2—3 óra között lejött Felenyedről Birlea Péter oda való gör. kath. pap, akkor „májor” vezetése alatt a Prodán féle tábor is, egy 5—6 ezer főnyi újabb emberáradat. Ez a Várszeg-utcát és Porondot árasztotta el. Ezen tábor nyomában is vér és köny fakadtak s lángoszlopok emelkedtek.

Itt is az utca derekán és pedig a Butyka, jelenleg Imreh Ferencz-féle telken támadott először tűz. Azért nem fennebb, mert ezen utca végét is, mint a Szentkirály-utcáét, nagy részben oláhok lakják. Templomuk is ezen utca végén épült.

Három oláh tábor 25 ezer emberrel rabolt, gyilkolt N.-Enyeden.

Ezen 3 tábor emberszámához gondoljuk még hozzá azt a tengermennyiségű csöcselék népet, nőket, öregrendű férfiakat, serdülő korban levő kamaszokat, kiket a szabad rablás hite és az ezután vágyódás a közel és távolabb fekvő falvakból Enyedre csődített. Azt hiszem nem tévedek, midőn ezen csöcselék népség számát 6—8 ezer főre becsülöm.

Voltak a támadó oláhok soraiban Balázsfalva vidékéről való szászok is jelentékeny számmal. Ezek is keményen dolgoztak. Még egy Roth nevű papjok is szakított magának annyi időt, hogy ez alkalommal Enyedre fáradjon s itt gyalázatos módon garázdálkodott. Sőt a megrohanók és rablók soraiban **császári rendes gyalog katona** is találtatott.

És ez a tenger mennyiségű, 25—30 ezer ember napok során dolgozott, hogy a mit a kultúra, a munkásszorgalom szellemi és anyagi kiucsekben, közel 250 év leforgása alatt Enyeden összegyűjtött, azt mind megsemmisítse; ezen város lakosságát legyilkolja, a le nem gyilkolható részt földönfutóvá tegye, mely ádáz munkát fájdalom, csaknem teljes eredményvel véghez is vitte.

Kötetekre menő munkát kellene összeírnia, ki ezen idegrázó katasztrófát minden részleteire kiterjeszkedőleg akarná ösmertetni.

A Lázár féle gyógyszertár szintén a piacz keleti során volt, a jelenlegi Ludvig-féle házban. Ide is sokan menekültek a vész kitörése után, főleg a piacz környékén lakó intelligencia férfi tagjai közül, mert a gyógytár felügyelője, Privigyei Lajos, szász nemzetiségű fiatal ember volt. E derék provisor vendégeit egy ideig gondosan rejtegette, a betörőknek — míg pénzből tartott — pénzt osztogatott; őket menyre-földre kérte, hogy a gyógytárt kiméjék, mert az szász ember tulajdona; őt se bántásák, mert ő is szász. Nem használt semmit. Privigyeit megrohanták, leagyalták, lándzsákkal megölték s a gyógyszertárt összetörték. Az itt rejtőzködőknek, míg a szerencsétlen provizort halálra kihozták, sikerült menekülniök.

Mig a gyógyszertárban ezek történtek, az üzletnek segédje Vagner Vilmos Vigan élte világát.

Eme gyógyszertár közvetlen szomszédságában egy Raducz János nevű, oláh származású kereskedő lakott, egyik segédje is oláh volt. Raduczhoz szintén menekültek körülbelől 20-an, köztük Fodor Miklós, Beczi Bálint, Szöllösi József iparos polgárok. Biztak, hogy mivel Raducz oláh, segédje is oláh, itt nem lesz bántódásuk. A házi gazda tüzött is a házára fehér lobogót, de nem használt. A segéd egész éjen viaskodott a kapukon a betörőkkel, hajnal felé azonban berontottak Raduczhoz is s az ott találtakat megkínnozták, pénzüktől megfosztották, őket csaknem mezetenre vetkeztették, azután futni engedték. Raducz is csak Cirner Józsefnének köszönhetette, hogy életben maradhatott és menekülhetett.

Gergely Márton tisztos szabómestert, vármelletti lakásából kivonszolják, ágyékba rugdóssák, azután lándzsákkal összeszurkálják, végre agyonlövik.

Özv. Borsos Józsefnét lakásában addig verik míg a verés következtében meghal.

Szerepi István iparos polgárt a Tóth-utca elején levő lakásából kihurczolják, a ruhát testéről lehuzzák, azután főbe verik, de úgy, hogy ne haljon meg azonnal.

Az erős férfi még január 10-én is vonaglott az utca közepén.

Benkő Lászlóhoz is betörnek a rablók. Az élete java korában levő férfi az irtóztató csoportot meglátva, szívszélhűdést kap s nyomban meghal. Így mult ki Hendel Mihályné, Nagy Elekné stb., szóval 20—30-an férfiak, nők, gyermekek.

Özvegy Tóth Józsefné tompaházi birtokos nő piacz sori házába is berohannak a rablók, már a megrohanás első

órájában. Itt együtt voltak 8—10-en többnyire a családhoz tartozók. A családhoz nem tartozók közül özv. Erős Jánosné Tompaházáról, továbbá Bakk József sebész és neje, enyedi lakosok. A családhoz tartozott Bernád Péter nyug. huszárkapitány is. Ez a derék katona, ekkor tisztos ősz férfi, az osztrák hadsereg lobogói alatt részt vett a nagy Napoleon ellen vívott néhány véres ütközetben. Ezekben élete a golyó és kard éle által meg lett kímélve. Ekkor elibe állt egy tribunocska s ezt kérdi az öreg kapitánytól: voltál-e háboruban? Igen, feleli az öreg méltósággal. Na, ha igen, hát most is háboru van, jegyzi meg a tribunocska. Van-e pénzed? kérdi az Axentye vitéz katonája. Van egy kevés, válaszolja az öreg

Tribun: add ide pénzedet, mert neked pénzre ugy sincs többé szükséged.

Bernád előveszi pénzes erszényét s a mi pénz abban volt, átadja a tribunnak.

A tribun meglátván Bernád arany óralánczát, kérdi, hogy hát az mi? Zsebórámláncza, feleli Bernád

Tribun: hát órad van-e? Van, mondja az öreg.

Tribun: Add ide azokat is, mert neked ezekre sincs többé szükséged.

Bernád mindkét tárgyat oda adja.

Ezután a Bernád újján levő nagy arany gyűrűt veszi el a tribun, mire nézete szerint az öreg kapitánynak szintén nem lesz többé szüksége.

A kapitány odaadja ezt is.

Na már most halj meg, mondja a vitéz tribun s ezzel az öreg katona agyának pisztolyt szegez. A nők a halál féltelmek között gondolnak a pillanatra, melyben a fegyver elsül, az öreg pedig méltóságtejes önmegadással néz a tribunra s az agyának szegzett fegyverre. A legválságosabb pillanatban özv. Tóthné kisebbik fia Miklós, a tribun és Bernád közé ugrik, a tribun kezében levő fegyvert megragadja s a gyermeki kebel megható hangján, a kétségbeesés lázas kitörésével esdekel kegyelmet öreg rokona részére. És a tribun le lett fegyverezve, Bernád kegyelmet kapott.

Ez jan. 8-án este történt. Hajnal telé az öregre ujra fegyvert szegez egy más tribun. Szerencséjére akkor ott volt Májer Miklós, tompaházi gör. kath. pap. Ez a fiatal izmos férfi puskaaggyal a tribunnak rohan s olyan ütést mér rá, hogy a puskaagy a tribun hátán ketté törött. Így nézett az öreg katona kétszer szembe a halállal, melyet Axentye katonái mutogattak a fegyvertelennek

Ugyancsak hajnal felé, szintén ezen lakás földszinti részéből, hová a tüztől való félelem miatt az emeleti részből mindannyian lehuzódtak, Bakk Józsi hurczolták ki az utcára s keresztül lötték.

A bennlevők hallották a lövést. Tudták, kinek szóltak s a szerencsétlen áldozatot — mint halottat megsíraták. A golyó keresztül is ment Bakk testén, de nem okozott halált. A sebész pár óra multával ájultságából magához tért, visszavánszorgott a szobába. Neje sebet bekötözte, a pinczében elrejtette s Bakk is életben maradt.

Ezekhez hasonló események között telt a jan. 9-ére virradó éj.

Hajnal felé kigyult Mild József pálinka főzője a Porondon. Ezen városrészben ez volt az első gyulás. Pár órával utána a tímár czéh emeletes saroképülete kapott tüzet a piac soron, szembe a vár déli kapujával. A piac sorain ezen gyulással vette kezdetét a tűzveszély.

A rezidentiában 3—4 száz ember volt együtt, nők, férfiak, öregek, ifjak, gyermekek; intelligens és nem intelligens osztályhoz tartozók vegyesen. Ide vonták meg magukat, mint végső menedékhelyre, kevés kivétellel a kör-

nyékről Enyedre menekült magyar nemes birtokos családok. Itt volt például a Lukácsfi Ferencz családja Diódról, Török Ferencz ref. pap családja Felenyedről, Kovács Sándor szolgabíró családja Paczalkáról, Bedő József családja Ó-Lapádról, a Sárdon legyilkolt Szöllösi Elek családja Sárdról, Vass Miklós családja Diódról, a Gazda család Szentimréről, a Török Emánuel családja Megykeréről, Szegedi Ferencz családja Ó-Lapádról, a László Márton ref. pap családja M.-Lapádról, a Monstori Márton ref. pap családja Asszonynépéről, a Bányai László ref. pap családja Miriszlőről, a Hamari György családja Asszonynépéről.

Itt voltak az enyedi kereskedők csaknem kivétel nélkül mind, hozzájuk tartozóikkal, a honn rekedt enyedi tekintélyesebb birtokosok hozzájuk tartozóikkal, a piac környékén lakó iparos polgárok családjai, a szegényebb sorsu kath. valláson levő családok, a város minden részéből, zenész és kovács cigányok, a cigánysorból nagy számmal.

A rezidenciába 3—4 száz ember menekült. Ennek megrohanásáról így ír:

Jan. 9-én reggel Repedje Nikuláj felgyógyi gör. kath. lelkes vezetője alatt vonultak be csatasorokban. Elöl löfegyveresek jöttek sűrű lövöldözések között, utánuk lándzsások.

A menekülők az emeleten lévő szobákba, a templomba, a templom hiupadlózatára és az ebédlő terembe vonultak és vonták meg magukat előlük.

Az ebédlőteremben (refectorium) voltak legtöbben, mert itt feküdt a megelőző estve halálra vert Viskóczy házfőnök, kinek személyéhez a szerencsétlenek még mindig azon hitet fűzték, hogy a hol ő van, oda az oláhok nem közelednek.

Dehogy nem közeledtek.

Az ittlevőket rohanták meg először. Betörték ezen terem ajtaját, ablakait. Ezután az összezsufolt tömegre az ablakon keresztül néhány lövést intéztek, mely számos egyént megsebesített. Barta Ferencz mészáros kérték ki, igérvén, hogy azon esetben, ha ezen egyént kiadják, az ottlévőknek megkegyelmeznek. Barta nem volt itt. Őt ép ezen reggel ölték meg a csákói oláh táborban.

Azon ürügy alatt, hogy Bartát nem akarják kiadni, benyomultak az ebédlőterembe s ezzel a rablás és gyilkolás kezdetét vette itt is.

Megnyitották a kaput s a templom mellett lévő bejáró ajtaját. Betörték az udvar felől a Zakariás és Medgyesi féle kereskedésekbe, ezeknek piacszorra nyiló ajtajait kifeszítették. Felrohantak az emeleti szobákba, melyek szintén gyurva voltak menekülőkkel. Ezek egyikéből Sente Pál szabót kihurczolják az udvarra s ott nyakát a favágóra illesztvén, fejszével kettévágják, mint a hogy a pulyka nyakát szokás a törzstől elválasztani. Mások Török Ferencz felenyedi ref. papot hurczolják. Meglövik, de nem találják ugy, hogy azonnal meghaljon. Egész nap ájult állapotban az udvaron fekszik a halottak között. Éjjel magához tért s a kerteken keresztül elvánszorog sógora F. Sándor János telkére, innen be a házba s itt halt meg.

Zakariás Imre kereskedő után bemennek a templomba s az újján levő pecsétgyűrűjét kérik. A szerencsétlen ember ijedtében nem tudja azt hirtelen lehuzni. Segitettek a dolgon ugy, hogy levágták ujjait, azután a gyűrűt lebuzták, őt meg ott helyt agyonlőtték.

Lengyel Albert, Lengyel György ügyvéd és birtokos szép reményű még nem egészen 19 éves fia, üldözői elől a konyhából, azon nyiláson, melyen az ételeket szokták beadni, az ebédlőterembe menekül s nehogy a gyűrűért az ő ujját is levágták, mint a Zakariáséval tették, mátká gyűrűjét hirtelen lehuzza s mátkájának, Sándor Birinek adja át. Üldözői nyomban követik, az étteremből kihurczolják s

ennek ajtaja előtt leagyalják. Mátkája ráveti magát, hogy az ifjut tulajdon testével fedezze. A leánynak fejére vasdoronggal olyan ütést mérnek, hogy a koponyacsont megreped s ájultságba esik.

Az ájult leány testét at ifjuról elvonszolják s L. Albertet tovább ütlegetik, míg meghal.

Vajna László lőrinczrévei birtokost az emeleten lévő szobák egyikéből szintén kihurczolták s előbb lándzsákkal össze-vissza szurkálták, astán vasdorongokkal agyonverték.

Hasonló módon bántak el az öreg Borberek Sándor birtokossal is.

A halottak kevés idő multával megszorodtak az udvaron. F. Sándor Jánosné eme halottak közé fekszik, gondolván, hogy ez uton talán életben maradhat. Az oláhok észreveszik s úgy találják, hogy valami kevés élet még van benne. Segitettek ezen is. Fejére ugyancsak vasdoronggal olyat ütnek, hogy az ő koponyacsontja is megreped, aztán röhögve tovább mennek, megjegyezvén, hogy „ennek sem kell több.“ Csalódtak, mert S. Jánosné magához tért s néhány hónapig még életben maradt.

Kovács István megyei tisztviselő kikapott rajtok.

Ezt a hatalmas testalkatu embert is hurczolták, hogy rajta is tulajdon. Kovács a maga részére — mint halálra ítélt részére — csupán annyi kegyelmet kér, hogy engedjék meg, miszerint egy perczre hátra mehessen. Kedélyes hangulatukban lévén: Kovács kérésébe beleegyeznek.

Óvatosságból azonban maguk közül egyet kíséreltek rendeltek melléje. Kovács az épület háta megé megy, kísérelve nyomon követi. Itt a halálra ítélt gyorsan kezébe ragad egy dorongot és olyan ütést mér kísérelőjének fejére, hogy az egy hang nélkül lerogyik s ártalmatlanná lesz, aztán szaladott is a malomárka felé, a hogy csak tudott. Nagynehezen sikerült menekülhetnie és Tordára eljutnia. Később, mint derék honvédhadnagy szolgálta végig a szabadságharc ügyét.

A templomban levők egyideig az egy Zakariás Imrét kivéve — kinek sorsáról már szólottam, — némi kiméletben részesültek. Kirabolták, ruházatuktól megfosztották ezeket is, de közöttük nem gyilkoltak. Jan. 9-én délkörül azonban Nemes Juon mágior, a templom nagy ajtaja elibe lovagol, embereinek meghagyja, hogy a templom ajtóit nyissák ki. Ez megtörténvén, a vitéz tribun belovagol a templomba s a magokat itt megvont szerencsétleneknek parancsolja, hogy azonnal távozzanak onnan ki az utcára. A kik ezt tenni vonakodtak, azokat Nemes emberei lándzsákkal üzték. A menekülők tömegesen tódultak is kifelé, de a piacon, a templom ajtaja közelében fegyveres oláhok vártak rájuk s a kijöveket a legembertelenebb módon lepuskálták, leszurkálták, vagy dorongokkal agyonverték. A templom előtti tért néhány percz alatt halottak és haldoklók borították.

A szobákban s az étteremben levőknek is felette szomorú sorsuk volt. Itt egy időtől többnyire csak nők és gyermekek valának, mert a férfiak részint le voltak gyilkolva, részint a templom hiupadlózatára, vagy a malomárka felől szerteszét menekültek.

Elszorul az ember szive, ha arra az iszonyu zaklatásra gondol, mit a támadók a nőkkel és gyermekekkel itt véghezvittek. Magasra emelt dorongokkal, melyekről a kiöntött vér felszáradva még nem volt, nyomultak be hol egyik, hol másik szobába s a halálra rémültektől pénzt követeltek, emez iszonyu gyilkoló eszközeiket vadul forgatva fejük fölött.

Némelyek a nők közül elájultak s ájult állapotukban fosztották meg őket pénzüktől s ruházatuktól. Mások rémülete olyan sikoltozásokban tört ki, mely a szerencsétlen városban tomboló iszonyu zajon is áttört és messze elhallat-

szott. Nehány gyermekben az epilepszia jelentkezett. A levetkeztetett és kifosztott nőket mezitláb, verésektől vérző testtel, tört tagokkal, némelyeket siró csecsemőjükkal karjaikon üzték ki több rendben a szobából az udvarra és piacra, hogy ott fagyjanak meg és pusztuljanak el.

Egy ilyen üzés alkalmával történt, hogy Kovács Istvánné is egy éves gyermekével karján futott le az emeletről. A folyosó lépcsőzetén a nagy tolongásban megbotlott s rá esett gyermekére, minek következtében a szerencsétlen csecsemő meghalt. A halálra zaklatottak valamelyikének az a gondolata keletkezett; hogy a halott csecsemővel térjenek vissza s valamelyik szobában terítsék ki. Nehányan vissza is tértek, egyik szobában ravatalt rögtönöztek s a halottat azon kiterítették. Előkerítették a ravatal körül használni szokott gyertyatartókat, az azokban lévő gyertyákat meggyújtották. Ezután a ravatal körül letérdeltek, imádkoztak, szent énekeket énekeltek s a halottat, de főleg iszonyu sorsukat zokogva siratták.

A halott csecsemőnek ravatalra helyezése szerencsés gondolatnak bizonyult. A hősökre hatott ez a megrázó, ez a könnyeket fakasztó jelenet s egyideig eme szobát kerülték, a gyászolókat nem zaklatták.

Az öreg László Czirjék, nyugalmazott minorita lelkész és Viskóczy Antal szintén lelkész, papi ornátust öltének magukra s Repedjét az Isten szolgáját jan. 10-én az Istenre és minden szentekre kérik, hogy népét emberiesebb, kegyelmesebb eljárásra hívja fel Ugyanezt tette a szenvedő Viskóczy házfőnök is a refectoriumban. Nem használt

Majd lábai elibe borultak s ugyanezen kérést térden állva ismételték. Ez sem használt.

A nők szintén térdre esve, Repedje kezeit csókolva s sürüen hulló könnyecskéikkel esdekelnek kegyelmet, nem annyira a maguk, mint gyámoltalan gyermekeik, csecsemők érdekében, kik körülöttük kétségbeesetten jajveszkelnek, sirnak.

Még ez sem használt

Repedje a pap, az Istennek szolgája, hajlíthatlan maradt s egyik kezében karddal, másikban doronggal szótlanul sétált alá s fel a szobákban s az iszonyu munkának szabad folyást engedett.

A volt enyedi ref kántortanító: néhai Király Miklós nője s egyik leánya, Török Ferencz felenyedi ref papnak ekkor már özvegye, kinek karját eltörték, továbbá ennek két gyermeke, a 13 – 14 éves Török Kati és a 12 éves Török Ferencz az oltár mögé rejtőzködnek.

Itt a szegény gyermekek megéheztek s sziverehatólag kérték nagyanyjokat, hogy menjen és keritsen valahonnan kenyeret, mert különben éhen halnak.

A nagyanya elhagyta rejtekhelyét s a városban bolyongva valami ennyivalót kerített is, de mire visszatért, leánya és unokái rejtekhelyüknek hollétét elfeledte s nem tudott többé hozzájuk visszatérni.

Miután a gyermekek látták, hogy nagyanyjukból Noé hollója lett, édesanyjukat küldötték kenyerért. Az édesanyjával is ugyanaz történt, mi a nagyanyjával s a gyermekek rejtekhelyükön egymással szorosán összeölelkezve haltak meg az éhség és hideg miatt.“

*

Igy folyik az embertelen mérszárlásnak leírása a sok utánjárással, gondosan összeállított műben 366 lapon keresztül. Azokat a rettentő embertelenségeket, miket az oláhok elkövettek, nincs fantazia, mely elképzelhetné.

E könyv mint olvasmány s mint a nagy idők szomorú eseményeinek történelmi adaléka, egyaránt érdekes. De érdekes és tanulságos olvasmány a közművelődés apostolainak is, mert az oláh papok, tanítók, kegyetlenkedéseiből a konzekvenciákat le tudja vonni.

Szeben ostroma.

(A legujabb magyar körkép)

Lembergben, a bájos Stry-park magaslatán lengyel és magyar művészek hónapok óta buzgólkodnak azon, hogy méltó módon megörökítsék a magyar szabadságharc egyik legfényesebb mozzanatát: Szeben ostromát. A rokonszenv kötelékei által oly szorosán egymáshoz fűzött két nemzet művészei földolgozására jobb témát már alig választhatnak volna, mint ezt a dicsőségteljes harci epizódot, melynél a magyar fegyvereket egy tüneményeszerű lengyel hős és hadvezér vezette fényes diadalra.

Elmentem Lembergbe, hogy megtekintsem a befejezéséhez közelgő képet s mondhatom, hogy soha festmény nem hatott reám annyi közvetlenséggel, mint ez az életteljes csatakép. Nem egyszerű panoráma ez, melyet többé-kevésbé gyakorolt kezek állítanak össze a szinpadí tablea-k titkainak megfigyelésével; hanem művészileg koncepcziált nagyszabású történelmi festmény, mely szabatosan és lelkesen beszél el nekünk a magyar szabadságharc egyik dicsőségteljes fejezetéről.

Jon Styka, az ismert lengyel művész, ki Kosciuszko-jával oly méltó feltűnést keltett a millenaris kiállításon, második nagy alakját találta meg Bem apóban, értette át tanulmányozta szabadságharcunk történetét, s hónapokat töltött Magyarországon, hogy nagy művének megkezdése előtt népünk karakterével, lelkületével és szokásaival megismerkedjék. S a mikor ekképpen teljesen beleélte magát a magyar érzés és gondolkozásmódba, kiváló magyar művészeket toborzott maga mellé, hogy közös erővel és lángolással alkossák meg a magyar szabadságharc körképét *Szeben ostromát*-t, vagy mint a művész nevezni szereti *Bem és Petőfi* apoteozisát.

A csatakép a lemenő nap sugaraitól megaranyozva tünteti elénk Bem katonáinak hősi küzdelmét a Nagy-Szebent elfoglalva tartó kozákok ellen. A város karsu tornyaival, sajátos háztetőivel, mint háttér hosszú vonalban húzódik el előttünk, egyes pontokon magasra emelkedő füstgomolyba, másutt ismét a messzeség télhomályába burkolva.

Figyelmünket mindjárt első pillanatra a köhid bilincseli le, melyen a városba betörő székelyek s a hid védelmezésére siető kozákok között már javában folyik a küzdelem. Elkeseredett viaskodás ez, melynek már áldozatait is láthatjuk a hid alatt előtörő folyócskának partjain. Az olvadozni kezdő hófoltokat elesett katonák vére festi pirosra.

A hidtól országut vezet Medgyes felé s itt áll a táborkar, élén a hős lengyellel, ki lován előrehajolva s jobbában a történelmi nevezetességű lovagostort tartva, nagy érdeklődéssel szemléli kedves székelyeinek viaskodását. Mellette Czetz, Zarzycki, br. Kemény Farkas, gróf Teleki Sándor, Hrabovszky Lisznyai Kálmán, Dobay és mások foglalnak helyet. Kissé távolabb Bem kocsija látható, melyet élénk csoportozatban a nép fiai vesznek körül; itt van a sebesülteket szállító szekér is, a táborig pappal. Lejebb huszárok által őrzött hadifoglyokra s élelmiszerekkel megrakott szekerekre esik a tekintetünk. Közvetlenül Bem háta mögött daliás huszárok alakjai bontakoznak ki az ágyufüstből.

A táborcarból csak Petőfi vált ki, hogy a gróf *Bethlen Gergely* vezetése alatt közelgő vörössapkások elé lovgoljon s azokat kalapemeléssel üdvözlje. A költő azonban nem távozhatik anélkül, hogy az érdeklődés legalább részben, még a csata zajában is feléje ne forduljon: a foglyokat őriző huszárok s a társzekeret mellett álló parasztok az ő gyors föllángolásának élénk hatása alatt állanak. A *Talpra magyar* költője így válik a körkép egyik kiemelkedő alak-

jává, anélkül, hogy szereplése tulságosan hangsúlyozottnak és pathetikusként volna mondható.

Mindez körülbelül felét foglalja el a nagy körképnek. A másik felerész huszáraink erős küzdelmét mutatja a részben még viaskodó, részben már menekülő kozákokkal. Ez a tulajdonképpeni csatakép, melynek izgalmas jelenetei az élet igazságával hatnak reánk és stratégiai tekintetben is annyira szabatosak, hogy a Lembergben állomásozó ezredek tisztjei nem tudnak eltelni dicséretével. E részlet megfestésénél a katona és művész tudását összhangzatos, szép alkotásban mutatta be *Vágó Pál*, mert a mi zseniális művésznünk volt az, ki a körkép vásznának ezt a hatalmas részletét a rohamra vágató, ágyukat foglaló és oroslánként viaskodó huszárok ezreivel benépesítette. A nagytehetségű képirozó ezuttal megtalálta az egyéniségével összhangzatos főladatot s olyan művet alkotott, mely számára elsőrangú művészeink között jelöl ki helyet. A kik az utóbbi időkben Vágó Pál tehetségének és energiájának lankadásáról panaszkodtak, most nagy lelki meglepéssel láthatják gyors és hatalmas föllendülését. Vágó és Styka, mondhatom, versenyre keltek, hogy az általuk ábrázolt jelenetekbe életet, erőt, lelkesedést és megragadó közvetlenséget öntsének.

Nyomukban haladt a hangulatos magyar tájképek mestere: Spányi Béla, kinek az jutott főladatául, hogy a csata színterét: a tavaszi nap sugaraitól már éledezni kezdő de itt-ott még hóval borított mezőséget, a lilás-szürkeombokat s a háttérbe vesző fogarasi Alpeseket megfesse. Virtuozitással felelt meg főladatának s galleriája az érdekesnél érdekesebb téli motívumok egész sorozatával gazdagodott.

A körkép alá ez a három művész jegyzi a nevét; a mi azonban egyuttal nem azt jelenti, hogy a nagy csatakép kizárólag csak az ő munkájuk. Megfestésében a betegeskedése miatt csakhamar télenségre kárhóztatott Margitay Tihaméron kívül jelentékeny szerep jutott még a lovak festésében nagy zseniálitást mutató Rozwadowski Zsigmondnak, a lengyel tájfestészet egyik kitünőségének: Wywiorski Pálnak és másoknak, kiknek ecsetjét több vagy kevesebb ideig foglalkoztatta a magyar hősiesség dicsőítése.

Ezek közt a „mások“ közt a legérdekesebb alak tagadhatatlanul Weisz lovag, a közös hadsereg egyik nagyműveltségű századosa, ki szabad óráiban szenvedélyes képirozó s mint ilyen Szeben ostromának megfestésénél is részt kért magának. Sokszor gyönyörködtem a derék osztrák tisztben, midőn az uniformis fölé vászonzubbonyt öltve, s kezébe palletát; ecsetet véve, versenyt dolgozott a magyar és lengyel képirozókkal s majd egy magyar huszár, majd egy gyalogos nyalka alakját vetette a vászonra a legrokonszenvesebb buzgólkodással.

És a Lembergben állomásozó törzstisztek nem vették zokon a műkedvelősködést, hanem ellenkezőleg, egész élvezettel gyönyörködtek a kapitány urban, ki a muszkáknak is nagy szerencsével udvarol. Szeben ostromának festői nem szűkölködtek modellekben: a magyar csataképhez a leg-nagyobb előzékenységgel szolgáltatott fegyvereket, katonákat és lovakat az osztrák tisztikar. (Magyarország.)

Szana Tamás.

Aradi foglyok képei, emlékei.

Vác, 1897. szeptember 22.

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Az 1848—49. Történelmi Lapok f. évi 12—14. számában olvasom, hogy Benkő Rezső, vagy amint akkor neveztek Rudolf hagyatékában találtak képeket, a melyek

leírásából reá ismerem, hogy az 1-ső számú az én rajzolásom.¹

Én szoktam ott a hosszú évi fogságom alatt ezeket a vízfestékekkel színezett képeket rajzolni, melyek sok példányban lettek akkor általam a jó barátaim s fogolytársaimnak elajándékozva, a melyekből vannak példányok a budapesti gr. Kreith-féle és az aradi 1848/9 muzeumokban is.²

Ezen a képen a 7-dik számú kasamatta ajtajában csibukozva álló alak nem Cziczér, hanem Zichrers Czierer József őrnagy a 39-ik sz. gyalogezredből, ki házi sapkában, barna rövidebb, kékszínű hálókötösben van általam le rajzolva, mint általában a többi fogolytársaim is úgy vannak. A 9-ik sz. kasamatak ajtajában rózsapiros házikötösben, világos kék házi szoba nadrágban, fakó vöröses bőr kar- székben csibukozó alak nem Calvagni Cezsar, hanem Pfenningdorf Sándor 2. sz. husz. ezredbeli fiatal őrnagynak a képe, ki kolozsvári fiú volt, egy ottani orvosnak a fia.³

A többi, ezen lapban felemlített foglyok nevei helyesen vannak kitéve. A mennyiben ezen képet színezve sokszorosítani óhajtanék, szívesen megteszem, hogy a foglyoknak helyes nevüket és leírásukat én fogom önöknek, egészen hiteles adatokban szolgálni, a mik nálam mind megvannak és pedig mind az 580, aradi várban letartóztatva volt magyar politikai foglyról.⁴

Én nálam is még meg van az ottan rajzolt képekből 4 darab és pedig az 1 ső Cvinger udvar (a foglyok sétáló udvara) jobb oldali szeglete 16 fogolytársam jól tatált képével. A 2-ik a Cvinger kasamatak homlokzatával rajta 22 fogoly társam képével. A 3-ik a Cvinger udvar baloldali szegletének a képe 18 fogoly, vagyis összesen 56 fogolytársam jól talált alakjaival. A 4-ik képen van az aradi vár főtere közepén a zárda, balra és jobbra emeletes tiszt lak épületekkel, a melyek előtt ül az akkori jó lelkű és humanus érzelmű Rasztelicz József altábornagy és várparancsnok.

A lapban említett vas gyűrűk, nem puskacsőből lettek készítve, hanem az illetők rablánczainak karikaiból, melyeket egymásnak emlékül szoktunk adni és a milyen nálam is van egy.⁵

Én ezeken kívül több színes képet is rajzoltam egyes bajtársaim számára. A kasamatak belrészeiről és egyes bajtársaimról, mint arcképeket, a melyek az országban szétlehetnek sokfelé.⁶

Én Benkő Rudolfal egyformán lettem elítélve, 3 golyó; én kötél általi halálra és 16 évre kegyelmezve. Ő szabadult 1856. ápril. 5-én, én pedig azon év december 2-án, miután én az előtt magyar kir. testőr-hadnagy voltam és 1849-ben a csongrádi 30-ik sz. honv. zászlóalj őrnagya és így nálánál még kompromittáltabb egyén. Máskép én vele egykoru ember vagyok. Engemet az ott levő Végh Bertalan régi bajtársam jól ismerhet, ki szintén Aradon volt 1852. jul. 15-ig,

¹ Tudomásul vesszük és ezt a tényt fel is jegyezzük a kép hátlapjára. Szerk.

² Mindkét helyen alkalmunk volt látni e képeket. Sz.

³ Pfenningdorf Sándor bilincset, melyet részére, a midőn a fogság enyhült, a várparancsnok beleegyezésével az aradi nők készítették, muzeumunk őrzi. E bilincsbe be van vésvé:

„Pfenningdorf Sándor elítélletti 12 évre 1850.“

A két béköt összefoglaló vasláncz 30 szemből áll. Szerk.

⁴ Lásd Történelmi Lapok 1892. évfolyam 198—208 számokban, valamint az ez év utolsó számával kiadott külön füzetben Sz. Bakk Endre plébános által össze állított kimutatást az aradi elítéltekről. Kérjük a kimutatások átnézését, azért, hogy ha netán hézagos lenne, kiegészíthető legyen. Szerk.

⁵ Kérjük a többi fogolytársakat is ehhez a kérdéshez hozzá szólni, mert az elhunyt Benkő Rezső nyilatkozata a 13—14 számban híven van felvéve.

⁶ Kérni fogunk ezekből muzeumunk számára Szerk.

a midőn onnan szabadult és én még 4 évvel tovább maradtam ott mint fogoly.¹

Egyszeremint értesitem, hogy én ezelőtt három, vagy négy évvel egy fotograf arcképemet és rövid életrajzomat a tiszt. Szerkesztőséghez elküldtem volt. Nem tudom, ha meg van-e még?²

Én Benkő R-al sokszor találkoztam, mikor még Budán mint ezredes a miniszteriumnál osztályfőnök volt.

Ezzel hazafiui tisztelettel vagyok

Kovács Ernő,

jelenleg a váci ipar és keresk. hitelintézet vezérigazgatója.

Végh Bertalan bilincse.

Az alábbi sorok kíséretében egy darab, nemzeti szintű szalagra kötött horgot kapott a muzeum.

A levél így szól:

Ezen kis horogban levő *vas rész*, azon vas lánczból való, melyet Rajasits patriarcha, ajándékba küldött az 1850. évben Ferencz József osztrák császárnak — az önvédelmi, várfogságra vasban elítelt harcosok — számára.

Az 500 drb lánczból, én is részesíttettem — egynek tiz éveni — viselésére; minekutánna, akasztófára lett elíteltetésem — 10 évi várfogságra vasban — változtatott nagy kegyelmesen.

E horgot az „Ereklye-Muzeum“ részére át- szolgáltatom.

Kolozsvárt, május 6-án 1897.

Végh Bertalan,

1848/49-es honvéd ezredes.

A horog a muzeumban őriztetik Szerk.

E két közleményt czélzatosan adjuk egymás mellett, hogy a bilincsek lánczaiból készült emléktárgyakra nézve az emlékezetnek támpontul szolgáljanak. Sz.

¹ Emlékezik és üdvözlétét küldi az ezredes ur. Sz.

² Megvan. Alkalm adtán be is mutatjuk. A beérkezett életrajz 1893. decz. 17-ről van kelteve. Az életrajz szerint őrnagy ur a következő ütközetekben vett részt:

Aradvár támadása 1848. XII/3.

Uj aradi csata „ XII/14.

Ó aradi csaták 1849. II, 8—9.

Uj Arad visszafoglalása 1849. II/13.

Melenczei csata „ IV/29.

Uzdini „ V/7.

Titeli fensik ostroma Villovonál máj. 22.

Pétervárad—bukovecki sánczok vívása jún. 4.

Kacsi csata jún. 7.

Ó-becsei „ „ 25.

Hegyesi „ jul. 17.

A 30. csongrádi honvédszászlóaljnál parancsnok és őrnagy volt.

A hegyesi csata után hadi fogság Zimonyba, szept. 27-től Pesten, 1849. nov. 17-től az aradi várban; 1850. márcz. 14-én kötél általi halál, kegyelemből 16 év vasban.

1856. decz. szabadon bocsátás, 7 év 5 hó mulva.

Hogyan menté meg Bem tábornok Kmettyt.

(Folytatás és vége.)

Korán reggel elindultunk a hegyek tetejére, ott — mint kalauzunk állítá, a pásztoroknál reggelit remélhattunk.

Utközben elhatároztuk, hogy veszély kikerülése végett tábornokunknak czímet nem adunk, hogy egyenlő lesz velünk, s hogy még gyanut se gerjessen, Erdős néven kereszteltük meg.

Békésen haladtunk fölfelé, nem kevés meglepetést okozott tehát azon sortűz, melylyel az oldalt sötétlő rengeteg sűrűjéből egy vad oláh csapat üdvözölt, s mint a sebzett fenevad, éktelen lármával rohant felénk, mindenik kezében gyilkoló eszközzel....

E támadásnak először is számtalan csatát kiállott kutyánk Dumás állott ellent. — tájtékozó dühvel rohant az oláhokra, s miután egy párt derekasan megmárt, köztük találta szegény állat végét.

Kalauzunk a támadást látva, hogy veszély ne érje, földre borult; agyon akartam szurni, de én is megbotlottam s leestem, s így az áruló megszabadult; mire talpra álltam, minden védelem hasztalan lett, — mert az oláhok elfogdostak bennünket egytől egyig.

Oda vezettek, hol az éjtel oly nyugodtan töltök — először is mintegy 40 ezer forintra menő összes pénzünk-től és minden kincseinktől fosztottak meg. Ezután ismét durva erőszakkal egy ott levő malomhoz vonszoltak, hol egy almafa alatt letelepedtünk.

Nem sokáig voltunk ily helyzetben, midőn a tőlünk megszökött első kalauz kíséretében egy pohos osztrák katona jött elélni, ki azon kérdést intézé hozzánk, hogy mutassuk meg, melyik közülünk a generalis? Azonban mi nem feleltünk.

— Ba jeszte general zsupony strázsamester jeszte — szolt egész dühvel a kalauz, mire a strázsamesternek czimzett katona agyonlövással fenyegetett, ha ki nem jelöljük a vezért.

A tábornok az almafa alatt ült, szótlánul mint a szobor, isten tudta csak szenvedő lelkének gondolatát, merre küldé el!....

Mi nem szoltunk azon nyilatkozatnál többet, hogy köztünk tábornok nem létezik.

A strázsamester erőszakhoz akart nyulni, mire az eddig szótlánul ülő vezér oroszláni hirtelenséggel hagyá el helyét, meg áll a német katona előtt, mellére üt és döngő hangon e szavakat mondá: „Ich bin der General.“

E szavak után a körülálló oláhságot oly páni félelem szálta meg, hogy mindenki a földre borult, maga az örmes-ter is excellentiásnak kezdé a felhevült tábornokot nevezni.

Minden fel volt fedezve, azon tusakodtunk tehát, mikép lehetne e vad nép kezéből megszabadulni?... Alkudoznunk kellett tehát velök minden áron, mit meg is kezdtünk; azonban ők rögtön nem akartak beleereszkedni, gondolkozási időt kértek, s minket két oláh őrizetére bizva, eltávoztak.

A mellettünk levő két ór közül egyiknek csinos külseje s szelid arca csakhamar figyelmet keltett bennünk, beszédbe eredtem tehát vele, s úgy vettem észre, hogy németül is tud; — e nyelven beszélgettünk tehát, s a szóváltás foyamából kitünt, hogy az osztrák katonaságnál mint káplár szolgált. Kis színet után hozzám lép ez ifju, s miután gondosan körültekintgetett e szavakat sugta füleimbe: „Meine Herren, ich will euch gut.“ Én e szavakat hallva, az öröm és remény szikráját érzém keblemben fellobbanni, a mellényem zsebében lévő 17 darab vert aranyat — utolsó pénzemet — markába csusztatám, s hasonlókép sugva kértem, hogy: „tegye azt, ha csak teheti, minden áron.“

Mig ezen itt leirt titkos esemény történt, azalatt a határszéleken sűrűn levő őrházféle épületben, mely tőlünk alig volt kétszáz lépésnyire, igen nagy zaj és élénkség mutatkozott, csakhamar megjelent köztünk a strázsamester, s kért, hogy mennénk a nevezett házba valamit falatozni — szívesen vettük e meghívást, s egyszersmint jó jelenségnek tartók ügyünk kimenetelére nézve.

Mig e fentebb leirtak történtek, azalatt a nap is elrejté arcját, az est lassan, mint az éjjeli tolvaj, lelopódzott a regényes völgyekbe, magával hozva az üde léget, mely fáradt tagjainknak ízgatott kedélyünkek oly jól esett!

Némán, mindenki saját gondolatával elfoglalva, mentünk az őrház felé, hol egy tisztességes külsejű fiatal uri ember fogadott német üdvözlő szavakkal; — bevezetett egy tágas szobába, hol egy hosszú terített asztalon, különféle edényekben bort és pálinkát találtunk. Nem sokáig kínálattuk magunkat, helyet foglaltunk. — A tábornok mellé a háziur képét viselő őrtiszt, ki bennünket elfogadott volt, foglalt helyet. Csakhamar füstölgő borju-tokánynyal teli tálak terhelék az asztalt, miket mi kézzel kézre adogatva, derekasan üritgettünk, nem kevésbé a boros üvegeket is.

Evés közben az őrtiszt tábornokokkal beszédbe ereszkedett, s a többek közt ilyenforma rövid szócserét, váltottak:

— Ne gondolja ön uram, — mond az őrtiszt — hogy én is e vad néphez hasonlítok.

— Mire nézve mondja ön ezt? — kérdé a vezér komolyan.

— Csak azért uram, mert e vért szomjazó nép az önök élete ellen tör; igen uram, — szolt komolyan — e dühös emberek ez éjjel önöket meg akarják gyilkolni, erre össze is esküvének; kérem tehát önöket, meneküljenek minden áron.

E szavakra mindnyájan elborzadtunk; egy katona, ki magasztos hivatásának tiszta öntudatával s bátor lélekkel küzd a csatasíkon, szembe áll ezernemű halállal, hogy imádott hazája szent jogait megvédje; — minden esetre csak rémülettel gondolhat ily orgyilkos módoni kivégzésre.

Az evést és ivást félbeszakítók, és számot vetni kezdenk mimagunkkal.

A őrtiszt többet is akart mondani de a bennlevő oláhok látva, hogy a tábornokkal párbeszédet folytat, kiküldötték őt.

Csend lett, odakünn az est gyönyörű, s bent oly rémes, oly borzasztó! az égen millió fényes csillag, itt-ott andalító madár hang a bokorban, bent lelkünk egén fekete felleget, s sziveinkben az önküzd elem lélekrázó vihara.

A tábornok tenyerébe fekteté fejét s némán vizsgálta arcunkat. Végre ő szakítá meg a rémes csendet:

— Fiuk! — mondá — barátaim!! — E balsorsotok okozója egyedül én vagyok... megbocsássatok óh! bár én magam veszem volna el... De ha már meg kell halnunk, bár foglyok vagyunk, olesón s gyáván ne adjuk el életünket, emlékezzék meg e gyáva nép, hogy a magyar, — mint az oroszlán, haldoklásában is nemes s vitéz tud lenni. Egy tervem van, meghallgatjátok-e?

Egy szót sem szoltunk, mint csecsemő, kit azon álmkép, melyet szunnyadásban lát — megijeszt — anyja kebelén, figyelmünkkel úgy függünk szeretett tábornokunk szavain.

— Láttátok, — folytatá — hogy az oláhok odakünn gulába rakták fegyvereiket, ezt ismét megtehetik, ha nyugalomra térnek, ha tehát innen kivisznek, egy adott jelre megrohanjuk a gulákat, részint eldöntjük, részint elfoglaljuk; — e nép gyáva, meglehet, hogy sikerülni fog.

E meglehetősen halk hangon előadott terv hallatára

öröm szállta meg sziveinket, egymásra néztünk, s mindnyájunk arcán a remény hajnala derengett.

— Dute la dormit — menjetek aludni, mondja egy durva hangu oláh, felvívén benünket édes ábrándunkból.

Egy deszkából összerakott kunyhó felé vezettek, mely szalmával egészen körül volt rakva, s előtte tűz égett. . . . Megfoghatatlannak tűnt fel e szállás előttünk, kivált mikor észrevettük, hogy az oláhok is mindnyájan fegyverben vannak.

Mi ellenszegültünk, nem akartunk bemenni, de a nagyobb erőnek engedni kellett, erőszakkal belökdöstek, s egy hatalmas, erős ajtóval elzárták előttünk a nyílást.

A sors tehát addig üldözött bennünket, s csak azért, hogy küzdelemteljes életünket egy kunyhóban tűz közepett fejezzük be.

A szalmát meggyújták, s egy pillanat alatt lángok közepett voltunk; de alig vevők észre, hogy a füst már fejünk felett gomolyog, hirtelen felugráltunk, s embertehetséget túlhaladó erővel rohantunk s romboltuk szét a tüzfészket t azonban alig értünk a szabadba, a vezért öt ember megragadja s a malomba viszi, a többieket is mind elfogdosták.

Én, ki a szétrombolt kunyhó egyik oldalt eső részén jövök ki, hirtelen a patakba ugrottam, s pár lépés után a tulparton álltam meg, — innen néhány pillanat alatt a hegyre indultam, sorsomra bizva magamat.

Míg velem ez történt, addig társaimat is egy nem várt esemény kedvezőbb körülmények közé helyezte.

Azon fiatal káplár, kinek én 17 aranyat adtam, épen azon időben érkezett a helyszínére, melyben a tábornokot elfogták, ő ezt látva, harsány hangon kiáltá, „Ne féljenek uraim, itt jönnek az uhlánusok!”

Alberti ezt hallva, arra kérte őket, adnának bennünket az uhlánusok kezébe, mint hadi foglyokat. Az oláhok beleegyezni látszóttak, mert míg a katonaság meg nem érkezett, sem a tábornokon, sem többi társaimon méltatlanságot nem követtek el.

Ezen idő alatt én a vakító éjben a hegytetéjére jutottam.

Egy óranegyedig siri csend következett be.

Egyszerre irtoztató zaj keletkezik, borzasztó jajveszékés és sikoltás rázta meg a léget.

Istenem, gondolám, most gyilkolják imádott tábornokomat s kedves bajtársaimat

Azonban Isten a sors könyvébe másként jegyzé fel az esemény kimenetelét.

Tudvalevő dolog, hogy Bem majdnem egy időben menekült velünk, ki lengyel lovasaival szintén Muru faluig jutott, kik körülvizsgálás végett előre küldött volt.

Ezen éjjel is éppen czirkálódtak a lengyel uhlánok kik ez én 17 aranyos káplárommal találkozá sorsunk felől tudomást nyertek. Rögtön a helyszínére jöttek, hol a gonosz oláhokon oly vérengzést vittek véghez, a minőt ily boszus állapotban képzelni lehet.

A jajkiáltás tehát halálos elleneink fekete lelkének volt halálhörgése, többet közülök irgalmatlanul legyilkoltak, míg tábornokom s barátaim egytől-egyig megszabadultak.

Az öröm, melyet a szabadság érzete költött, leirhatatlan lett. A derék uhlánok Bemhez a faluba vezették társaimat, hol a viszontlátás öröme fűszerezte a nem rég multak gyászos emlékeit.

*

Ugyan ennek leírását Magyary Lajos tollából lásd Gracza György Magyar szabadságharc története VII. 1292 lapon.

Az osztrák kamarilla véres tervei.

— Görgei Arthur leleplezései. —

Mintha nem volna elég véres az 1849-iki osztrák zsarnokság története, újabb és újabb rémes részletek kerülnek napfényre. Az az epizód, amelyről alább szólunk, a legborzasztóbb, amit történetíró megírhat. Nem színeztünk, nem nagyítottunk a dolgon semmit. Egyszerűen csak azt közöljük, ami egy kormánypárti képviselő könyvében fog napvilágot látni s a melynek adatai Görgei Arthurtól erednek. Ugyanis az osztrák kamarilla azzal a tervvel foglalkozott, hogy az összes 1848—49-ben elfogott honvédtiszteket könyörtelenül leágyuztatja.

Az erről szóló értesülésünket, amely bizonyára szenzációt fog kelteni, itt közöljük:

Beksics Gusztáv országgyűlési képviselő a napokban fejezte be munkáját, melyben az Atheneum millenáriusz munkája részére a legújabb kor történetét írta meg. Beksics munkája az 1849. október hatodikai eseményekkel kezdődik és a millenium bezártáig tart. Szilágyi Dezsőnek a királyhoz intézett emlékezetes beszéde a könyv zárköve.

Beksics rendkívül sok adatot kutatott össze s a negyvennyolczas tábornokok kivégeztetését illetőleg felkereste Visegrádon Görgei Arthur tábornokot is.

Beksics többek közt azt a kérdést intézte hozzá, miként van az, hogy a honvédtábornokokat kivégezték s őt, a diktátort nem? Görgei azt felelte, hogy ez ő előtte még ma is megfoghatatlan valami Paskievics herceg ugyanis egyenes parancsot kapott az orosz czártól, hogy az esetre, ha Görgei az osztrák császártól kegyelmet nem nyerne, Paskievics vigye Görgeit magával Oroszországba. A muszka czárnak rendkívül imponált Görgei katonai tehetsége azért, mert a kapzaskodó osztrák generálisokat mindig pocsékká verte.

Ez alkalommal Görgei egy teljesen ismeretlen és a bécsi katonai pártot igaz színében feltüntetendő adatot beszélt el Beksicsnek:

Az osztrák katonai párt nemcsak a tizenhárom tábornokot akarta kivégeztetni, hanem az volt a tervök, hogy Komárom feladása után az összes elfogott honvédtiszteket öszehajjták egy rakásra és addig kartácsolják őket, a míg csak egy szál ember is életben van.

Az osztrák katonai pártnak ezt a tervét az európai diplomácia akadályozta meg, főleg az angol. Anglia bécsi képviselője kijelentette, hogy ha a bécsi udvar ezt a halatlan vérengzést keresztül viszi, Anglia a legerősebb megtorlással fog élni Ausztriával szemben.

Beksics Gusztáv könyvében, mely legközelebb meg fog jelenni, az osztrák kamarilla eme véres terveit részletesen leírja.

Péchy Tamás †

Jeleseink egyre tűnnek el a sorból. A kolozsvári orsz. történelmi ereklyemuzeumnak ismét egy tiszteletbeli tagja hunyt el.

Péchy Tamás elnöke volt a honvédegyletek orsz. bizottságának. Ez állásra a kolozsvári honvédegylet

ajánlására kérték fel a vidéki egyesületek, Tisza László lemondása után. A jeles férfiú életrajzi adatait a Kossuth Hiriapja után itt közöljük:

Péchy Tamás országgyűlési képviselő, volt közmunka- és közlekedésügyi miniszter, majd házelnök, hosszas, nehéz betegség után alsó-kézsmárki birtokán kiszenvedett. A megboldogult egyike volt azoknak, a kik egész életükön keresztül nemes elvekkel szolgálják a hazát. Még ha hibáznak is, nem hitvány érdekből követik el a hibát, hanem abból a törhetetlen hitből, őszinte meggyőződésből, hogy az általuk vélt út a helyesebb, a jobb a nemzet boldogulására nézve. Péchy Tamást igen fiatalon, alig husz éves korában már azok közt találjuk, akik a nemzet igazaiért s a szabadságért a csataterre siettek harcolni. Közlegénynek állott be a honvédek sorába, de vitézségével csakhamar a századossáig, meg az őrnagysáig küzdötte fel magát. Mikor a szabadságharcot vérbe fojtotta a tulerő, Péchy is, mint annyit vitéz társát, besorozták az osztrák hadseregbe közlegénynek. Itt azonban szerencsére nem tartották sokáig, fél esztendő után elbocsátották. Hazája bukása után sajtó szívéen utazással és a tudomány művelésével kívánt enyhíteni. De nem sokáig bírta a hazátlanságot, haza jött s félrevonult birtokára gazdálkodni. A szabadság csillagának első feltűnésénél ismét a küzdők sorába állott s vezérszerepet vitt Abaujmegyében, mely előbb alispánjának, majd egyik kerülete, a szikszói, képviselőnek választja meg. A képviselőházban a balközépen tekintélyes szerepet visz, majd a fuzió után közlekedésügyi miniszter lett. Ez állásában különösen két tétivel vívja ki a közbecsülést és tiszteletet: megveti alapját a tiszai vasut megváltásával a magyar államvasutaknak, melyet azután egyik utódja a halhatatlan Baross Gábor fejleszt ki teljesen és magyarosítja az összes vasuti szolgálatot. Mint a képviselőház elnöke, pártatlansága és igazságszeretete által tünt ki, mely annyira erős volt benne, hogy később volt legrégibb barátjával, Tisza Kálmánnal összeütközésbe jönni, semhogy meggyőződéséből a legcesekélyebbet is feláldozta volna. Ez a rendíthetetlen ragaszkodása meggyőződéséhez volt oka annak, hogy pártja elejtette s ő megint visszakerült közzíté- nek az ellenzékre. Innén intézte azután támadásait azok ellen, a kikkel még nemrégben egy táborban harcolt. Támadásai különösen az egyházpolitikai harcok alatt váltak élesebbé, a minek főképp abban található az oka, hogy féltette egyházuának autonómiáját. Mikor belátta, hogy hasztalanul küzd a reformok ellen látta azt is, hogy éppen a protestánsokban találják a reformok legerősebb támaszokat, visszavonult a szerepléstől Nagy érdeme Péchynek, mint az evangélikusok tiszai kerülete főgondnokának, hogy a pánszlávokkal örökös harcban állt s velők szemben kérelhetetlen energiával védte meg a magyar nyelv jogait. Mint szónok nem tartozott az elsőrendűek közé. Meglehetősen száraz, többnyire hosszadalmas, de a mellett tartalmas, a tárgyat élesen megvilágító s ha kell hatalmasan forgatja a szárkázmus fegyverét is. Ezt különösen ellenzéki korában használta gyakrabban, sok kellemetlen órát szerezvén eképp a kormányt meggyőződés nélkül követő többségnek. Most már csendes emberré lett, elvitte sirjába elveit, melyekért az utolsó időben olyan sokat gunyolták. Keserűséggel a szívében, de bizonyára azzal a törhetetlen meggyőződéssel, hanyatlott sirjába, hogy nem halt meg a leányzó, csak aluszik; és be fog következni az az idő, mikor ez országot többé nem a rideg önzéstől és silány önérdektől vezetett kufárok, hanem az igaz hazafiságtól s a tisztán önzetlenségtől áthatott férfiak fogják kormányozni.

Szikszai Lajos †

A muzeumnak eme tiszteletbeli tagjával a közéletnek, nemzetünk történelmének derék munkása tünt el. Életrajza ez:

Szikszai Lajos 1825. évi november 25-én Szilágy-Sámsomban született.

Első tanulmányait szülőhelyén kezdette meg, honnét a gymnasium 3-ik osztályába Zilahra jött. Az eleven eszű gyermek 1840-ben diákká avattatott.

Az 1844. évben beiratkozott a jogi fakultásra, honnét 1846-ban a német nyelv elsajátítása céljából Nagy-Szebenbe távozott.

1848. május 28-án már Nagy-Váradon találjuk, hogy az örökké dicső emlékü, a Kossuth által „Semper victrix” névvel nevezett 3-ik honvédszászlóaljba mint közlegény beálljon, s vitézségével, rettenthetetlen bátorságával fokról-fokra megszerzeze a századosi kardbojtot s az előtte legkedvesebb emléket „a katonai érdemrendet”, hogy dicsőséget szerezen e zászlóaljnak s a honvéd névnek.

A bácskai és bánáti csatározások s a Szt.-Tamásnál 1848. július 14-ikén vívott első, majd a lagersdorfi csata után, ott találjuk az 1849. márczius 5-ikén vívott szolnoki ütközet vérfürdői közepette, midőn a 3-ik zászlóalj, a soraiban utczákat vágó ágyukat szuronysegezve rohanja meg s az ellenséges tüzérségnek nem enged annyi időt, hogy felmozgonyozzon és meneküljön. Páratlan példa a hadviselés történetében, hogy gyalogság sikon, ágyúüteget rohanjon meg s annak ne legyen ideje felmozdonyozni.

1849. ápril 4-ikén a tápió-bicskei csatában viszi véghez legszebb fegyvertényét s ekkor szerzett vitézségével szerzi meg a honvéd előtt minden földi jónál nagyobb jutalmat — a katonai érdemrendet.

E csatában, a helyzet e legválságosabb pillanatában a második századot vezénylő Szikszai Lajos akkor még hadnagy, nem gondolva a halál torkára s csak azt tudva, hogy itt tenni kell és pedig gyorsan, felrohan a hidra s a mit sem sejtő zászlótartó kezéből kiragadva a zászlót, nyomában a fellelkesült 3-ik és 9-ik zászlóaljjal, ráveti magát az ellenségre, mely be sem várva a gyilkos szuronyharcot, vad futásban keres menekülést.

Az ütközet ezzel meg volt nyerve.

Ez alkalommal Görgei — ki személyesen látta e nevezetes fegyvertényt, — Damjanich kíséretében Szikszaihoz ment és megkérdezte: hol szolgált ön?

„Sehol” volt a felelete a hős katonának.

Erre aztán Damjanich szólt közbe:

— Ezek az én fiaim, többnyire afféle tintanyaló diákok, juristák, patvaristák voltak.*)

— Bravó! szólt Görgey s tovább lovagolt.

Estefelé Szécső felé masirozott a tábor, midőn Damjanich Szikszaihoz közeledvén, a következőket mondta:

— Te fiu, Görgei ki akar nevezni a 43-ik zászlóaljhoz századosnak, mit szólsz hozzá?

— Köszönöm, de nem fogadom el; itt maradok annak a mi vagyok.

— Mi kell hát neked?

— Semmi.

— No hát nesze egy szivar.

— Ezt már megköszönöm. S ezzel elváltak.

*)A 3-ik zászlóalj első őrnagya Damjanich volt.

Damjanich azonban vitéz hadnagyáról nem feledkezett meg, hanem kitüntetésre felterjesztette s az érdemjelt a komáromi várban április 23-án Görgei sajátkezűleg tűzte mellére.

Tápió-Bicske után, április 6-án már az isaszegi, 10-én a váci, 19-én a nagysarlói véres csatákban tündöklök vitézsége s hogy ne pihenjen a komáromi várban sem, hová zászlóaljával július 12-én vonul be, részt vesz a zászlóalj azon expedíciójában, a midőn az ellenség szeme elől két ezred osztrák lovasságtól 2—300 lépés távolságról, egy egész sátor-tábort ragadnak el, hogy a szegény honvédeknek is legyen hol meghuzódni a rossz időjárás elől.

Május 2-án már Buda ostromában vesz részt s első azok közt, kik megmásszák ős Buda falait.

Június 20-án Szereden segít a muszkát a faluból kivenni, másnap pedig az egyesült osztrák és muszka haderő ellen küzd, s nehogy a Tót-Megyeryben gróf Károlyi kastélyában lázbetegen fekvő Elekes Pista, az ő „Pythiása“ muszka kézbe kerüljön, bepakolgatja s elviszi magával a táborba, aztán beküldi az esztergomi kórházba.

Az igazi barátság már kiveszett felséges nyilvánulása ez!

Július 2-án a Komárom előtt vívott csatában, Ó-Szőny visszavételénél mutatja meg rettenthetetlen bátorságát, hol az utcai harcban a legyőzhetlen 3-dik zászlóalj kétszer veretik vissza s csak a harmadik rohamra sikerül az ellenséget állásából kivenni.

Ez volt az utolsó fényes hadi tette Szikszainak s a 3-ik honvédszászlóaljnak, azon zászlóaljnak, melynek vitézségét legjobban és legszebben jellemzi azon eset, a midőn az isaszegi csata után a Gödöllőn át, Vác felé vonuló tábor Kossuth, Görgei és az összes táborkar előtt elléptetett s Kossuth a 3-ik zászlóalj közeledtével oda szolt kíséretéhez:

„Urak a 3-ik zászlóalj közeledik, *le a kalappal!*“ És úgy Kossuth, mint az egész környezet levett kalappal állott, míg a vitéz zászlóalj elvonult.

A 3-ik zászlóalj is, midőn előbb elégette átlyukgatott, füstös zászlóját, Világosnál letette a fegyvert.

A vitéz százados pedig, az Olmützben állomásozott császári 54-ik morva ezredhez besoroztatott közlegénynek.

Annyi dicső csaták győztesének, a szabadság lelkes hívének éveken át idegen hazában zsoldosnak kellett lennie

De e szomorú idő sem törte meg, — életerős lelke, teste kibirta a megpróbáltatás napjait. Kiszabadulván, örömmel és ép lélekkel sietett a csöndes faluba, hol annyi édes emlék ujult meg lelkében, hol megnősülve, a szeretett hitves boldog családi körében s a jó barátok társaságában dédelgette a multak kedves örömeit s igyekezett elfeledni azok sötét árnyait.

Egyszerű falujában előbb tanulmányainak, a munkának és kedvteléseinek élt; de már 1861-ben az alkotmányos aera bekövetkeztével a diósadi járás szolgabírói állását foglalta el.

1862. évben ügyvédi diplomát szerez, irodát nyit Zilahon s az előbb legkeresettebb ügyvédek is felülmúlja csakhamar klienturájával, e mellett pedig a közügyekben, a társadalmi mozgalmakban is tevékeny részt vesz.

Mint ügyvéd, az ál-Wesselényi (Balla) ellen folytatott pörével, melynek vitelével a Wesselényi család őt bizta meg, országos hírnévre vergődött.

1875-ben a zilahi választókerület országgyűlési képviselőjévé választotta.

Szilágymegye 1883. december 18-án tartott közgyűlésében általános érdeklődés mellett, közfelkiáltással alispánjának választotta.

Állását 1884. január 1-én foglalta el s itt találta meg azon igazi tért, hol hazája, legközelebről pedig megyéje érdekében a leghasznosabb munkásságot fejthette ki.

Tervező szelleme, alkotó ereje soha sem hagyta nyugodni.

Még ki sem épült a szilágysági vasut, melynek létesülése legfőképp az ő fáradhatlan utánjárásának köszönhető, már készen volt agyában a Zilah—deési vasuti összeköttetés terve Sokan gunyosan mosolyogtak e terven, de azért alig pár év kellett ahhoz, hogy vasakarattal megvalósítsa a megmosolygott tervet.

Időközben ráért arra is, hogy a disztelen, kényelmetlen s felette szűk megyeházát lebontassa s felépítse a díszes székházat.

Megteremtette a vármegyei közkórházat is.

Érdekes eset volt a József főherczeg érkezésének hírére követett magatartása. Rendben és tisztán szerette volna látni az egész nagy székházat előre s mivel sejtette, hogy a főherczeg itt időzése alatt a hivatalnokok nem igen fognak dolgozni, külön-külön nagy titokban megsugta mindenik tisztviselőnek, hogy vigyázzanak, jön a miniszteri biztos, már N.-Károlyban van.

Dehogy volt, esze ágában sem volt a miniszteri biztosnak Zilahra jönni. De azért mire József főherczeg megérkezett, tiszta volt minden asztal s nem maradt egy restancia sem!

Kezdeményezésére megalakult a szilágymegyei Wesselényi-egylet (1883).

Az ő kezdeményezésére alakult s virágzott föl a szilágymegyei gazdasági egylet.

Mindhét egyletnek elnöke volt s tagja a Zilahon lévő valamennyi közművelődési és jótékonyági egyletnek.

Az egyházi és iskolai élet minden mozgalmá érdekelte s ezeken a téreken is hatott, tett és alkotott.

Mint író és tudós nemcsak vármegyéjében, de különösen a tudományos irodalom művelői előtt az egész országban régen ismeretes. A vármegye történetét, annak műemlékeit, a mesés multból fentmaradt romjait, senki sem ösmerte úgy, mint ő. A régészeti tárgyakból, érmekből, pénzekből stb. egész gyűjteménye volt már s azt napról-napra gyarapította.

Oly sokoldalú elfoglaltatása közepette még arra is ráért, hogy történeti cikkeket írjon, melyek alapos tudás és kiváló kritikai érzékről tanuskodnak. A hadadi báró Wesselényi Miklós emléke című jellemrajza, melyet 1883. szept. 24-én, Szilágymegye közönségének közgyűlésén, a nagy hazafi arczképének leleplezése ünnepén felolvasott s mely külön kiadásban meg is jelent, egyike irodalmunk legjobb e nemű termékeinek.

A kitünő közigazgatási hivatalnok, tudós és valódi társadalmi ember tevékenységét végre a király is elismerte, a midőn báró Wesselényi Miklós főispán fölterjesztésére, királyi tanácsosi címmel ruházta föl.

Szivesen tölté idejét a szellemes társaságokban s mindig fölvidult, ha e társaság a köznapiasság színvonalán fölülemelkedett a társaságban.

Majdnem pár éve már, hogy hatalmas alakja gyöngülni kezdett. Rendkívül szívós életereje azonban sokáig daczolt a véggel; mintegy két hónap óta azonban már bizonyosnak látszott, hogy -- mint mindenben, ami a nap alatt van — fölötte is fog diadalmaskodni, Aug. 34-én d. u. 2¹/₂ órákor be is következett.

Rökk Pál.

1827—1896.

A magyar szabadságharc és az azt követő fog-ság szomorú történetéhez fűzünk egy részletet az alábbi közleménnyel.

Sándor József EMKE alelnök, orsz. képviselő megírta Rökk Pál emlékezetét, ki az EMKE-nek 20 ezer frtos alapítója és tiszteletbeli tagja volt. E műből a következőket vesszük át:

Derzsényei Rökk Pál született 1809. febr. 13-án Duna-Földvárt, Tolnavármegyében. Atyja, ugyancsak Pál, régi magyar nemes család sarja, a cisterciáknál Előszálláson volt gazdasági intéző. A szülőknek összesen 12 gyerekek voltak, kik közül azonban érett kórt csak 4-en értek el, 2 fiu és 2 hajadon leány. Ezen 4 testvér közül a legidősebb a humánus adakozásairól országszerte nevezetessé lett. Szilárd volt. a ki 1888-ban halt el Budapesten.

Elemi iskoláit magántanító segítségével szülőfalujában úgy végezte, hogy szülei 1819-ben 9 éves korában Budára a gymnasium II. osztályába adhatták be. Innen a sintáxisra Pestre ment és ott végezte az egyetemet is 1832-ben, a midőn ugyancsak ott ügyvédi vizsgát tett. Az egyetem végzése nem egyedüli feladata volt az atyját elvesztett ifjunak, mert neki minden szombaton baza kellett mennie, hogy a vasárnapi ünnepen, mikor tanulótársai gondatlanul mulattak, özvegy édesanyjának segédkezhesék gazdasági ügyei elintézésében Ne gondolja azonban senki se, hogy tán Rökk Pál nem is szeretete a vig életet, mert e tekintetben ő sem marad hátrább többi társainál és különösen 3-ad éves jogászkorában 1829-ben nagyon első rendű tagja volt a „lateinerek“ rendkívül vidám, de egyszersmint igen félelmetes társaságának, melynek tagjai fokosaikat olykor ősi magyar tüzzel forgatták. A pesti ifjak ezen társaságában elsőrendű szerepet játszottak: a Lantinovicok, Vojnics, Antonovics, Piukevics, Jarsics Lajos, Steiger Ferencz Gyurkovics stb. Rökk Pál igen szeretett előkelő uri nők társaságában lenni. Páratlan gavallér és talpig gentleman is maradt egész életén át.

Az 1832-ik évet Pozsonyban töltötte, hol politikai látókörének szélesbitése céljából több más kortársával az országgyűlések rendes látogatója volt. Az 1833. év elején a közalapítványi javak Pest-Nagy-Várad kerületi főtisztse-

généj jó neve és befolyásos pártfogói közbenjárásával 600 frt. fizetéssel irnoki állást kapott. Márcz. 1-én Pesten Ujfalusy Imre főnök mellett lépett hivatalba. Főnökének bizalmát 3—4 hó alatt annyira megnyerte, hogy a főtisztvi hivatal teendőit ugyszólván ő vitte.

Ujfalusy 1836-ban elhalván, Steinbach Károly alatt, ki idejének nagyrésztét külföldi utazással töltötte, a teendők halmaza hat éven keresztül még nagyobb mértékben reá nehezedett. 1838-ban a helytartó tanácsos tollvivővé és a Pesten levő alapítványi épületek felügyelőjévé nevezte ki. Ezen tisztességben maradt 1842-ig, a mikor a Taksonyi uradalom kezelésével bízott meg. Itt működött, vendégszerető nyílt házat tartván és legjobb barátságban a megye intelligentiájával, egészen 1849. szept. 2-ig, a mikor lakását Pesten az Ujépülettel kellett fölcserélnie, mert a szabadságharc és annak mozgalmaiban nagyon is élénk részt vett. Először a híres pestmegyei választásban, azután fegyverrel kezében mint nemzetőr.

Az 1848-dik évben tudvalevőleg általános volt az az óhajlás Pestmegyében, hogy Kossuth Lajos ott képviselővé választassék és a midőn Szeles József főszolgabíró éppen ezen választás céljából arra utazván, őt jutba ejtette és korán reggel 300 áporikai és laczházi választóval hozzá beköszöntött, Rökk Pál a szép számú társaságot gazdag reggelivel vendégelte meg s úgy bocsátotta buzditó beszéd után utra, hogy Kossuthra szavazzanak. Ő maga, miután nekik meg volt rendelve, hogy a hivatalos jelöltre, Balla Endrére szavazzanak, nem ment el a szavazásra. Kossuth megválasztott és Rökk Pál majdnem hivatalát vesztette, a mennyiben gróf Széchenyi Antal, kamarai elnök, a reggeli adásáról és beszédéről értesülvén, rögtön intézkedett, hogy állásától elmozdítassék, ezt mondván: sonst wahr er gresprungen. Rökk Pál egy

R ö k k P á l.

jó barátja — szerencséjére — ezen nyilatkozatnál jelenlétén. úgy fordított a dolgon, hogy mint biztos körülményt állította, miszerint a benefactor Szilárd és nem Pál volt: így azután ő megmaradhatott állásában.

Az 1848. év jul. havában mngkezdődvén a nemzetőrcsapatok szervezése olyformán, hogy minden 20—40 éves épkézláb férfiu tagjává kellett hogy legyen; a mely az ilyenekből legalább 100 fegyverfogható kikerült, a mint az Taksonyba is volt, ott abból század alakult. A taksonyi századnak Rökk Pál volt a kapitánya, Wagner Ferencz mérnök — a ki mint kapitány később átment a tüzérekhez és hadnagy Tarjasi Antal községi jegyző.

A Dunamentén levő községek nemzetőrségeinek az volt egyik nevezetes feladata, hogy a Dunán — netalán,

különösen éjszaka — átkelő ellenséges csapatok átjövetelet leplezzék s lehetőleg akadályozzák. Röck Pál csapatával itt hasznos szolgálatot is tett, a mennyiben 1849. év. máj. elején Budavár ostromlása czéljából a Dunán átkelő Aulich tábornokot és hadtestét az átkelésben segítette, az egész tisztikart vendégül tekintette, a lovak részére ingyen takarmányt adatott és a hadtest-részére szolgáló 300 drb hizott marhát, a mely szükséges hid hiányában a Dunán nem volt átszállítható, hnzamos időn keresztül takarmányoztatta.

Budavár ostromlása alkalmával, oda egy óránnyira levő lakása állandóan nyitva állott az arra czirkáló honvéd-csapatok részére.

A világosi fegyverletétel után, 1849. szept. 2-án estve egy policzaj-főhadnagy, mint Windisgrätz herczeg küldötte 12 közbakával jelent meg lakásán Taksonyban és őt onnan minden további szó nélkül — a főhadnagy engedelmével azonban saját kocsián — éjjel Budapestre az Újépületbe szállították. Utközben Soroksáron Kaszap Istvánt is utitársul vitték, a kinek részére az utazás czéljául szintén az Újépületet jelölték meg. Éppen az éjjeli 12-öt ütötte a városház toronyórája, a mikor az utasok az Újépület 2-ső számú pavillonjának mindjárt a kupu melletti egyik — szőlőcsutkával, szilvamaggal és mindeféle szeméttel telt — szobájába elhelyezkedtek. Ezen szoba ablaka az utcára nézett, melyen keresztül megvolt engedve az unalomig nézegetni azt a halom bombát, a mely ott volt feihalmazva. Nyughelyül közönséges deczka-pricscset és ágyneműül egy kis szalmával tömött, durva vászon-párnácskát kaptak. „Nagyon tévedne azonban, a ki azt hinné, hogy ennek a szobának nem volt meg a kellő becse, mert hogy ennek az ellenkezője állt, azt mindjárt bebizonyította azon körülmény, hogy lakói 11-re szaporodtak. Ezek között volt: *Andorffy* Károly budai polgármester; *Rapoun László*, *Guyon* tábornok szárnysegéde; *Orth Ferencz*, a helytartó-tanács titkára; *Tóth Lőrincz* akkor képviselő, most curiai tanács-elnök; *Zelenka*, nógrádi képviselő és mások.

Nyolcz napig voltak így teljestele aggodalommal és a legunalmasabb egybanguságban egy oly otromba porkoláb közvetlen felügyelete alatt, a kit a becsület legelemibb tudnivalóira a foglyok maguk tanítottak. Étel a porkolábtól adott külön fizetésért és annak részére, akinek pénze nem volt, a fogolytársak kellett összetegyenek, hogy éhen ne haljon. Nyolcz napi itélet után átszállították őket a leginkább kompromitált foglyok részére fenntartott 3-ik számú pavillon 3 ik emeletére, a hol már emberségesebb porkolábot kaptak. Itt Röck Pál egy nagy teremben 9-ed magával volt elhelyezve. Zárt folyosójukon lakott a legelső szobában a porkoláb, azután következett egy konyha; ennek közelében a nagy terem és egy pár lépéssel odább gróf Károlyi István és gróf Batthyány Lajos szobái.

Itt a foglyok egymáshoz átmehettek és némileg szórakozhattak; meg volt engedve az olvasás, sakkozás. *Batthyány* gróf rendszeren reggeli öltözékben egyik-másik fogollyal a folyósó szögletében sakkozni szokott. Csupán az ablakon való kinézés — különösen reggeli 9 óra után — volt szigoruan megtiltva, nehogy a 2-ik emeleten ülő vészbiróság tagjai őket ott meglássák. A reggelit kávéházból hozták; elég jó ebédet a porkolábtól kaptak, vacsorára legtöbbször Röck Pál közeli otthonjából hoztak kenyeret és sülteket. Bort és fekete kávé színtén szabad volt inni, és bár a porkoláb értbető okokból minden lehető megengedett; levelezni még is csak a legnagyobb titokban lehetett. A foglyok szolgálatára egy kaplár és két tisztogató nő állott, ezek hordták talpuk alatt harisnyájukban a titkos leveleket, ők közvetítették a titkos üzeneteket, amire rá is jöttek és amiért ezeket a szegény asszonyokat meg is vesztették. Déli 12 órától d. u. 2. óráig látogatásokat is fogad-

hattak s így pl. bátyja *Szilárd* mindennap be is ment látogatására.

Otléte idejében igen sok hazafi végezte be életét s különösen ennek első időszakában többeket lőttek agyon úgy, hogy arról még a foglyok sem birtak tudomással. A halálos ítéletek tömeges végrehajtása azonban csak a komáromi-vár átadása után vette kezdetét. Gróf Batthyány Lajos — minden valószínűség szerint egy Bécsből érkezett sürgöny-rendelet következtében — október 5-én reggel 9 órakor, midőn épen öltözködését végezte, hivatták kihaltatásra. Batthyány gróf, mintegy méltatlankodva azon, hogy ismét zaklatják, átsétált gróf Károlyi szobájába és így szólt hozzá: „valjon ezek a számok mit akarnak még tőlem megtudni, mikor már én ugyanis mindent elmondottam:“ és ezután szótlanul követte a küldönczöt.

A foglyok többé nem látták Batthyány Lajos grófit, mert a mint azt a halálos ítéletek kihirdetésekor szokásos dobpergés most is bizonyította, őt a kihaltatásról egyenesen a siralomházba és onnan másnap este 6 órakor a vesztőhelyre vezették *)

(Vége következik.)

Halálozások.

Honvédegyleteket, munkatársainkat és lapunk barátait kérjük: sziveskedjenek a halálozásokról egy-egy rövid tudósítást írni s a gyászjelentést az erekiye-muzeum számára esetről-esetre beküldeni.

André Frigyes 48-as honvédhadnagy és nyugalmazott m. kir. kataszteri igazgató, Tarcsán meghalt.

Bitai Károly 1848—49-iki honvéd szeptember 11-én hetvenhat éves korában Bonczhidán meghalt.

Bizek János 1848—49-iki honvédfőhadnagy aug. 24-én hetvennyolcz éves korában meghalt Vukovárt.

Halmly János A régi honvédek rohamos fogyatkozása megérzik a honvéd-menedékházban is: megint halottja van. Halmly János 48-as honvéd halt meg hosszas betegség után. Az öreg bajtársainak részvétele mellett kísérték ki a temetőbe a Szent István-kórházból. — A menedékházban most kilenczvennégyen vannak, mert a minap öt lakót szállítottak be a Szent János kórházba nagybeteg.

Kránszky József 48-as honvéd hunyt el Szegezárdon kinek temetése öreg bajtársai részvétele mellett ment végbe. Az öreg 48-as honvédek gyászfátyolos nemzeti lobogó alatt jelentek meg s így kísérték ki bajtársukat a temetőbe örök nyugalomra. A boldogult 48-ban gránátos volt s a fegyverletételig küzdött a hősök soraiban.

Matók Béla fővárosi ügyvéd szeptember 11-én hatvannyolcz éves korában Budapesten meghalt. Az elhunyt végigküzdötte mint honvéd százados a szabadságharcot, mely után hat hónapi nehéz fogságot szenvedett. Ki-zabaldulva, ügyvédi praxist helyeztatott, később főszolgabíró, majd pedig Hódmező-Vásárhely város tisztii főügyésze lett. Üres óráiban a zenével és az irodalommal is foglalkozott. Több szép magyar nóta szerzője, közülök a „Kertem alatt faragnak az ácsok“ és a „Fekete szeméjszakája“ címűeket ma is országsherte éneklék. Irodalmi művei közül a *Zsidó kérdés* Magyarországon című kétkötetes munkája válik ki, mely annak idején feltűnést keltett. Az Országos nemzeti szövetség szervező bizottságának alelnöke volt, a szövetségnek pedig igazgatósági társelnöke, kinek elhunytáról a szövetség tagjai külön gyászjelentésben emlékeznek meg.

*) Lásd Mezőssy László az „*Új épületben*“ című cikksorozatát, a Batthyányi kivégeztetéséről. Történelmi Lapok 1892 évfolyam 220. 231. 238. 246. lapokon.

Pálffy Mór halála. Nagy halottja van az osztrák reakció legsötétebb táborának: gróf Pálffy Mór kaltenleutgegenben örök pihenőre tért. Mivel halottakról csak jót szabad mondani, a magyar nemzet fagyos némasága kíséri őt sirjába. A ki a szabadságharc idején Windischgrätz alatt szolgált és Haynau mellett adjutánszkodott, majd a Schmerling-korszak idején helytartója volt Magyarországnak s aki e gyászos szerepekre magyar létére vállalkozott azzal a nemzeti lelkét még a halál sem tudja kiengesztelni. Dölyfős arisztokrata, kegyetlen, hideg lelkű ember volt, a ki pártot ütött a saját hazája ellen s a ki, mikor legyőzött nemzetének részvéttel adózott az egész emberiség, beállott az ezer sebből vérző hon sanyargatói közé. Istentalan megbocsáthatja neki a vétkét, de ezen a világon ekkora bűnre nincsen bűnbocsánat. Nyolczvanhat évet élt, de 1867. óta önként temetkezett el. Abban a világban, amely a koronázással kezdődött, nem volt az ő számára hely. Mint a bagoly virradatok odvába, úgy menekült el. S elvonultságban leste, harmincz teljes esztendőn át egyre leste az alkonyatot, hogy hahogva ismét kirepülhessen a sötétségbe. De hasztalan várt, csak nem akart sehogysem alkonyodni. Egyszer mégis kijött odvából, azt hívének, hogy no most már csakhamar este lesz megint. Az egyházpolitikai küzdelmek idején közreműletre megjelent a főrendiházban s izgatottan szónokolt a szabadelvű reformok ellen. Szikár kissé görnyedt alakja, sajátságosan keskeny fejével, bekötött felszemével, mint egy kriptából kikelt árnyék, úgy suhant akkor végig a főnemesség törvényhozó gyűléseztén. Azokban a napokban volt ez, a mikor Róma és Bécs kezét fogták a magyar szabadelvűség diadala ellen. Azt hitte akkor Pálffy Mór, hogy elérkezett újra az államcsínyek, az alkotmányfelfüggesztések, a provizóriumok ideje, s eljött közibénk a reakció érdekeit előmozdítani, és — ki tudja? — tán kínálkozni is. A harmincz év óta önkénytes számkivetésre hárhóztatott aggastyánnak jól esett volna még egyszer ráülni az írja lenyűgözött magyar nemzet nyakára s gőgösen hirdetni: „Lám, mégis nekem maradt igazam, ti tévedtetek”. De hát másképp jött. Az isten kegyelmezzen lelkének. Holttestét haza hozták a szabolgyi kriptába.

Répánszky József kassai apátkanonok Alsó-Kékeden szept. 5-én meghalt. A boldogult 1848-ban tizenkettédmagával mint 19 éves kispap odahagyta az egrí liczeumot s beállt a honvéd tüzérséghez, hol rövid pár hónap alatt hadnagyi rangot nyert el s mint ilyen végig harcolta az egész szabadságharcot a temesvári csatával együtt Világosig. — A világosi fegyverletétel után Budapesten bujdosott két életben maradt társával, kikkel együtt hónapokig egyrészt egy svábhegyi villában voltak elrejtve, később amint ott föladták őket, a piarista gimnázium épületében húzódtak meg, az éjjeleket a tantermek kettős ajtóinak között aludva át. — Az akkori igazgató ajánlatára bekerült azután Babarczy császári biztos házába nevelőnek a két fiu mellé s így gyakran érintkezett Haynau tábornokkal is, senki sem sejtve benne az egykori honvédet. Innen került aztán Kassára, hol 1855-ben áldozópappá szenteltetett. Ugyanez évben lett kassai káplán. 1884-ben székesegyházi főesperes és püspöki helynök lett. Mint teológiai tanár Kassán szívós küzdelmet folytatott az észak-magyarországi erős tót áramlatok ellen. Egyik bathatós fegyvere ebben az volt, hogy jóformán minden tót iskolai könyvet lefordított és kinyomatott a maga költségén magyarra, kivéven ellenfelei kezéből azt a fegyvert, hogy nincsenek megfelelő iskolai könyvek magyar nyelven.

Somogyi Elek Mátyáshuszár főhadnagy, a vármegyei honvédegyetnek alelnöke f. év szeptember 1-én Noszolyban egyik rokonánál meghalt. Önkéntes katonája volt a szabadságharcnak, utóbbi időben sokat betegeskedett, míg megváltotta szenvedéseitől a halál. Közli: *Kádár József*.

Felsőszopori Szily Imre 1848—49-iki honvéd tüzirányzó nyugalmazott kir. törvényszéki bíró hetvenéves korában meghalt.

Tarezali Zombori László 48-as honvéd főhadnagy szept. 2-án Debreczenben elhunyt.

K Ü L Ö N F É L É K .

— **Kossuth ősenek zászlója.** A Nemzeti Múzeum régiségára ujabban érdekes tárgyakkal szaporodott. Kossuth Ferenc orsz. képviselő a Kossuth-család engedelmével a Muzeumban helyezte el ősenek, az 1861-ben elhunyt udvardi Kossuth Miklós turóczmegyei alkaptánynak világos sárga damasztelyemből készült temetési zászlóját s török fogságban hordott súlyos vasbilincseit.

— **Kossuth szobor.** Midőn Kossuth Lajos születésének napját ünnepeljük, önkénytelen eszünkbe jut az a sajnálatos tény, hogy még manapság — sines a nagy halottnak méltó szobra az országban. Fájdalommal kell tapasztalunk a „Kossuth-szobor bizottság” azon eléggé nem rosszalható eljárását, hogy sem a begyűlt pénzről, sem a gyűjtések további folytatásáról nem gondoskodik kellőképen, hanem ott heverteti a főváros valamelyik bizottságánál, a nélkül, hogy erélyesen hozzáfognának a szobor felállításához. Százegyházezer forint gyűlt ugyan eddig még csak be, de ha a bizottság kellő erélyvel és vasakarattal vette volna kezébe az ügyet, akkor szabadságharcunk ötvenéves fordulója alkalmával, a melyet a jövő évben ünnepelünk meg, egyúttal a nagy hazafi szobrának a leleplezését is megtarthattuk volna. Csakhogy akkor persze nem olyan emberek kezébe kellett volna helyezni a szobor ügyét, a kik még életükben ünnepeltetik magukat, míg a náluknál százszorta érdemesebb halottnak készakarva tussolják el az érdemét és halogattják a nemzet közóhajának megfelelő szoborfelállítását. Önzetlen hazafiság, mikor jön el a te korszakod! (Népvezér.)

— **Kossuth-arckép Egerben.** Eger város képviselőtestületének közgyűlésén elhatározták, hogy Kossuth Lajos arcképét október 17-én fogják ünnepi közgyűlésen leleplezni. A képet Sajóssy Alajos gimnáziumi tanár, akadémiai festő ingyen festette meg a városnak. Az ünnepre meghívják Kossuth Ferenczet is.

— **Popini János emigrans nyugdíja.** Popini János honvédhadnagy, ki az olaszországi magyar légió feloszlása után Amerikába vándorolt ki s onnan hazájába közel négy évtizedre terjedő távollét után, ez év jun 14-én tért vissza. Mint vagyonatlan és keresetképtelen öreg honvédtiszt, ragya után őt megillető ellátásért folyamodott a kolozsvári honvédegyetelnél, a mely előtt több honvédtiszt bajtársa által, kikkel együtt szolgált s kik még életben vannak, magát kellőképen igazolta. Kérését a kolozsvári honvédegyetelnél jul. 20-án terjesztette fel a miniszterelnökséghez. E kérés folytán a miniszterelnökségtől a következő válasz érkezett:

12776 szám.

M. E.

Popini János kolozsvári lakos, 68 éves 1848—49-iki honvédhadnagy tekintettel arra, hogy folyó év tavaszáig mint emigrans Amerikában tartózkodott s így záros határidőn belül honvédvoltát nem igazolhatta, 1897. évi július hó 14-én kiállított honvédigazolványa alapján kivételesen iga-

zolt honvédhadnagyának elismertetik s ebbeli rangjának megfelelően, 1897. év október hó 1-től kezdődőleg a kolozsvári m. kir. adóhivatalnál havi előleges részletekben folyósítandó évi 252 frttal nyudijaztatik.

Indok:

Kérelmező nyugdíjgényét az 1895. évi július hó 9-én 2183 M. E. szám alatt kelt miniszterelnöki rendelet értelmében igazolta.

Az 1848—49. honvédeket nyugdíjazó bizottság 1897. évi szeptember hó 7-én tartott üléséből.

Tarkovich,
bizottsági elnök.

— **Az 1848—49-es honvédegyesületek országos bizottsága** Balogh Sándor elnöklésével ülést tartott, a melyen Mikár Zsigmond főjegyző, Fejérvári Imre és Borszéki Soma jelentést tettek a segesvári Petőfi szobor és a fejéregyházi honvédelemlek leleplezési ünnepéről. A bizottság a jelentést tudomásul vette és sokszorosítva meg fogja küldeni az ország összes honvéd-egyleteinek. Miután még a legutóbb elhunyt honvédbajtársokról emlékeztek meg, elhatározták, hogy a nagygyűlést október hó második felében tartják meg.

— **Egy öreg honvéd levele a királyhoz.** Érdekes felségfolyamodvány érkezett a napokban a kabinetirodába. László István „császári és királyi kiszolgált öreg vitéz“ esedezik a „legvallásosabb fejedelemhez“ hogy egyetlen fiát a „Józsefet“ engedje el a császár magától, mert különben nem lesz, a ki az őszi szántást otthon elvégezze, ő maga 66 éves beteges, öreg honvéd lévén. László István főlemliti levelében, hogy egy izben magmentette néhai Albrecht kir. herceget a haláltól, mentse hát meg ő Felsége is „most az egyszer“ az ő fiát. — A folyamodást leküldték a Szolnok vármegye főispánjához és az öreg honvéd fiát ki fogják engedni a katonaságtól.

— **A szabadságharcz menyasszonya.** A szabadságharcz egyik érdekes nőalakja haldoklik a temesvári hórházban. Lánca Anna, a kit általában Annus néni-nek hívtak, utolsó perezeit éli. A százegy évet elért anyóka, mikor a szabadságharcz kitört, ott hagyta szülőfaluját s fölsapott markotányosnőnek. A tengerszemű hölgy nemsokára annyira betanult a katonáskodásba, hogy nadrágot öltött s mint honvéd szolgálta hazáját. Sokan nem tudtak erről, csak mikor tizedessé lépett elő, pattant ki a titok, hogy Lánca Annus tulajdonképpen nő. A negyvenkilenczes évek elején Annust a kormányzó mellett találjuk. Az ő táborában járt s osztogatott jó szóért italt. Mikor Kossuth Lajos Orsovánál elhagyta Magyarországot, találkozott ismét Annusal. Azonnal fölismerte és megszólította: „Nem maga az, Annus?“ „Én vagyok, kormányzó ur“ szolt könyben uszó szemmel. Kossuth sokáig elbeszélgetett honvéd-markotányosnőjével, mire Annus könyörgő hangon kérte Kossuthot, hajtana föl egy kortyot még egyszer kicsi csutorájából. Kossuth kezébe vette a csutorát és e szavakkal ivott belőle: I., Éjen a haza.“

— **Emlék Csányi Lászlónak.** Csányi Lászlónak a szabadságharcz kormánybiztosának s utóbb vértanujának, szülőházát emléktáblával fogják megjelölni. Az előkészítő bizottság az ünnepély sorrendjének megállapítására és az egyéb szükséges intézkedések foganatosítására Jankovich László főispán elnöklése mellett gyűlést tartott Kaposvárt.

— **Ajándék az ereklye muzeumnak.** Cserey Jánosné, Zathureczky Emilia urnő, a sepsi-szentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum megalapítója s a kolozsvári történelmi múzeum tiszteletbeli tagja, Damjanich tábornok özvegyének egy igen nevezetes ereklyéjét szolgáltatta Julia leánya nevében az orsz. történelmi ereklye muzeumnak. Egy széles fekete koszu-szalag ez, melynek egyik ágán fehér himzéssel Arad, okt. 6. 1849. a második szalagon Damjanich János özvegye 1867. fölirat van.

— **Muzeumba került bilincsek.** Laky Demeter már több év óta nyugalomba lépett csornai premontrei rendi tanár, a csornai rendház perjele, a napokban küldte Keszthelyre az ottani főgimnáziumi muzeuma részére azokat a bilincseket, melyeket az egykor lánglelkű ifju viselt a szabadságharcz leveretése után két és fél évig az olmtüzi, egy és fél évig a jofestadtí várbán. Azért küldte e rozsdás vasakat Keszthelyre, mert onnét indult mint ifju hazájáért lángoló szívvvel a harcmezőre s mint főhadnagy küzdötte végig a szabadságharczot. Lábai ingadoznak már, kezei, melyek a bilincseket hordozták egykor, remegnek, de nemes szíve még most is ifjan dobog a hazáért. „Nem, nem a rozsdás vas sem a nyirkos börtön éje, Gyász sorsod vérzé, árva hazánk, szívemet“, — írta az olmtüzi várbán a rab, aki később mint nyelvész szerzett hirnevet.

— **Az öreg honvédek segélése.** 1848/49-ki honvédek segélése céljából a törvényhozás, mint tudva van, 400.000 forintot szavazott meg az 1897. évre. A tényleges kiadás azonban több mint felényivel meghaladja a kérdéses összeget. Az 1848/49-ki honvédek segélése czimén ugyanis mint értesülünk, ez idén már több mint 642.000 forintot utalványozott a miniszterelnökség, a mely folyton érkező nyugdíjazási kérvények elintézésénél nem tekinthette mértékadónak a költségvetési hitelt, hanem csak azt vizsgálta, hogy vajjon föl vannak-e szerelve a kérvények azokkal a szabályszerű okmányokkal, a melyek a nyugdíjazásra, vagy segélésere való jogot megállapítják. Az 1848/49-iki honvédek ellátásának tényleges szükséglete egyébként az idén érte el a maximális mértéket s már a legközelebbi években fokozatosan csökkenni fognak az e célra fordítandó összegek.

— **A honvédmenedékházból.** A negyvennyolczas honvédek menedékházának parancsnokságát most egy éve Szentimrey Kálmán vette át. Ez idő alatt a parancsnok az öreg honvédek között készpénzben 68 forint 50 krajczárt, 3000 darab szivart, 122 kilogramm szivarvéget, 150 csomag dohányt s 100 darab pipát osztott szét. Ezek mind a közönség-részéről jutottak a menedékházba, a melyekért a parancsnok bajtársai nevében is köszönetet mond.

— **A berlini magyarok Petőfinek.** A berlini magyar-egylet értesülvén a magyar lapokból arról, hogy Petőfi segesvári szobrának költségeiből még jelentékeny összeg hiányzik, meleg hangú levélben 100 márkát küldött a szobor költségeire.

— **Rombauer Berta.** Alameda kaliforniai városban szept. 12-én meghalt Rombauer Berta, ki a szabadságharczban, mint sok más hazafias magyar asszony, élénk részt vett. Nyolczvannolcz éves volt. 1829-ben vezette oltárhoz Pesten Rombauer, jeles geologus. 1848-ban Rombauer öt fiával beállott a magyar hadseregbe. Felesége éjjel-nappal ápolta a sebesülteket. A világozi napok után az Egyesült Államokba költöztek, hol Rombauer német lapot adott ki. Rombauer né 1854 óta özvegy.